

**УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила**

ФІЛОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

**Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції**

24 листопада 2022 р.

Івано-Франківськ-2022 р.

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

ФІЛОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої
Дню української писемності та мови

24 листопада 2022 р.

Івано-Франківськ-2022 р.

Філологічні дискусії: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Дню української писемності та мови, 24 листопада, 2022 року. Івано-Франківськ : редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2022, 114 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою ЗВО «Університет Короля Данила» (протокол № 4 від 24.11.2022 р.)

У збірнику тез наукових доповідей представлено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філологічні дискусії: теоретико-методологічні та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 24 листопада 2022 року). У публікаціях розглядаються актуальні проблеми сучасної української лінгвістики; основні напрями розвитку літературної компаративістики; інноваційні методи та прийоми навчання професійної комунікації в закладах вищої та фахової передвищої освіти; методика викладання української мови фахового спрямування, української мови як іноземної, української мови впроваджуваної.

Усі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерела є обов'язковим.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІНГВІСТИКА: ПАРАДИГМИ, НАПРЯМИ, ПРОБЛЕМИ

Василь Бойчук

ОЛЕКСАНДР ПОТЕБНЯ ЯК ТЕОРЕТИК І НОВАТОР
ІСТОРИЧНОГО ПІДХОДУ ДО МОВИ..... 8

Марія Бойчук

ПОЗАМОВНІ ЧИННИКИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ
СТРУКТУРНИХ ЗМІН ЛЕКСИЧНОЇ СИСТЕМИ МОВИ. 11

Мирослава Венгринюк, Марія Гурська

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ
ДЕВІАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ТЕОДОРА
ДРАЙЗЕРА «АМЕРИКАНСЬКА ТРАГЕДІЯ»..... 14

Оксана Гончарук

ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ ВСТАВЛЕНИХ
КОНСТРУКЦІЙ З БАЗОВИМ РЕЧЕННЯМ В
УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ..... 19

Надія Іонане

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ (НА
МАТЕРІАЛАХ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ
ЛІНГВОКУЛЬТУР)..... 25

Діана Каранутна, Вікторія Фінів

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСЬКОГО
СЛЕНГУ..... 28

Ірина Каспришин

ІНВЕКТИВНА ТА ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА
СУЧАСНОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ..... 31

Ольга Петрів

ЛЕКСИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ..... 34

<i>Дарія Сидор, Ольга Петрів</i>	
ФЕМІНІТИВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПОХОДЖЕННЯ Й ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ.....	39
<i>Юлія Стахмич, Владислав Бринда</i>	
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІФОНІМІВ У РОМАНІ ДЖОНА ТОЛКІНА «ГОБІТ, АБО ТУДИ І ЗВІДТИ».....	43
<i>Вікторія Фінів</i>	
ДІАЛЕКТ У СУЧАСНОМУ ЮТУБ-КОНТЕНТІ.....	46
<i>Христина Яковлюк</i>	
АСПЕКТ НАЙМЕНУВАННЯ ТА ПЕРЕДБАЧУВАННЯ ЗНАЧЕНЬ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ МОВИ.....	49
<i>Володимир Яслик</i>	
ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНА ФУНКЦІЯ ІМЕННИКІВ-НАЗВ ОСІБ У РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА «ПЕРВЕРЗІЯ».....	53

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРНА КОМПАРАТИВІСТИКА

<i>Іванна Волосянко, Інна Варварук</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ.....	58
<i>Анастасія Гребенюк, Іванна Волосянко</i> ДОМІНАНТНІ АСПЕКТИ МІЛІТАРНОГО ТЕМАРІЮ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ.....	62
<i>Олеся Мельник</i> РОЛЬ ТА МІСЦЕ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ДМИТРА МАКОГОНА У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ДОБИ З СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ.....	68
<i>Людмила Остапова</i> ОБРАЗ «ЧУЖИНИ» У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.....	73
<i>Зоряна Родчин</i> МОДУС ГЕРОЇКО-МІФОЛОГІЧНОГО У П'ЄСІ С. БУЧАКА «ОЙ ВИДНО СЕЛО...».....	78
<i>Марта Франків, Людмила Остапова</i> ВІЧНА ЗАГАДКА ЛЮБОВІ ДО УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В ОПОВІДАННІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА «ОДДАВАЛИ КАТРІЮ».....	83

СЕКЦІЯ 3.
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ
ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Олександр Лада

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВОЇ
МОДЕЛІ SELF-STUDY ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..... 88

Тетяна Музика

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ
ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ
ТА ПРИЙОМИ..... 91

Роксолана Рибчинська

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО
ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ
СТУДЕНТІВ ФАХОВОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ... 94

Ганна Троян

ОСНОВНІ ПРОЕКЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА
ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ-
ФІЛОЛОГІВ..... 98

**СЕКЦІЯ 4.
УКРАЇНСЬКА МОВА (ІНОЗЕМНА,
УПРОВАДЖУВАНА) ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ В
ЧУЖОМОВНОМУ ДЛЯ ІНОКОМУНІКАНТА
СЕРЕДОВИЩІ**

Ольга Дикан

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК
ІНОЗЕМНОЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ
МЕНТАЛЬНОСТІ, КУЛЬТУРИ, АКСІОЛОГІЇ..... 103

Ірина Кушнір

МЕДИЧНИЙ ДИСКУРС У НАВЧАННІ УМІ:
ФУНКЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ..... 106

Уляна Соловій, Галина Іванишин

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ У ТРЬОХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ АСПЕКТАХ:
«МОВИ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ», «МОВИ
ВПРОВАДЖУВАНОЇ», «МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ»..... 109

СЕКЦІЯ 1. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІНГВІСТИКА: ПАРАДИГМИ, НАПРЯМИ, ПРОБЛЕМИ

*Василь Бойчук,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОЛЕКСАНДР ПОТЕБНЯ ЯК ТЕОРЕТИК І НОВАТОР ІСТОРИЧНОГО ПІДХОДУ ДО МОВИ

Становлення і розвій лінгвістичної науки значною мірою завдячують порівняльно-історичному методу, який панував у другій половині ХІХ століття. З іншого боку, не можна оминати увагою й психологічний напрям, що зароджується в цей час у теоретичному мовознавстві. Яскравим представником цієї європейської світоглядно-мовознавчої парадигми є український учений Олександр Потебня, який у своїй науковій концепції синтезував принципи історизму і психологізму, започаткувавши нові методики дослідження мови, зокрема синтаксису, і доповнивши інструментарій порівняльно-історичного методу в цілому. Формуючи власну лінгво-філософську концепцію, він творчо розвинув учення етнопсихолога Г. Штейнтала та І. Герберта, активно використовуючи поняття *аперцепції* як «участі відомих мас уявлень в утворенні нових думок» [1, с. 126].

У відомій праці «Думка і мова» (1862 р.) Потебня вибудовує власні теоретичні міркування, згідно з В. Гумбольдтом, поєднуючи поняття світу, мови і людини як ключові. Звідси головним завданням історії мови, на переконання вченого, є наочна демонстрація «участі слова в утворенні низки систем, що поєднують відношення особи до природи» [1, с. 171].

Отже, *слово* для О. Потебні є засадничою лінгвістичною

одиницею зі значним інтенсіоналом, причому філософське обґрунтування вчення про слово сягає своїм корінням сенсуалістичної гносеології Дж. Локка. Студіювання наукової спадщини В. Гумбольдта як представника класичної німецької філософії дозволило Потебні спиратися на діяльнісний підхід для опрацювання творчого характеру мови як єдності об'єктивного і суб'єктивного, індивідуального і соціального.

Науково виважено застосовуючи вказані принципи (сенсуальної гносеології, діяльнісного підходу, історизму, психологізму), Потебня обґрунтовує самостійний статус граматики і мови стосовно логіки, відкидає метафізичний підхід до трактування мовних явищ, пропонує розглядати мову як динамічно змінний феномен, що не є засобом висловлення готових, незалежних від мови думок, а радше творчим механізмом їх генерації. Тому з функціонального погляду мова – це передусім засіб пізнання людиною світу і самої себе. Звідси вона і є засобом комунікації.

Стосовно форми існування мови, то для О. Потебні це – творчість, діяльність, спрямована на пізнання, складова світорозуміння і самосвідомості людини. У структурному ж аспекті мова є системою знаків, здатних до безмежного розширення.

Лінгвістичні розмірковування, що сформували певною мірою струнку теорію мови, є надзвичайно багатогранними. Серед них, зокрема, – обґрунтування мовознавства як науки, аналіз методу лінгвістичного дослідження, визначення статусу мовознавства в системі наук, проблема мови як однієї з форм думки, учення про слово, його мовний і позамовний зміст, відношення між елементами слова, співвідношення між внутрішньою формою слова і його змістом, місце слова в пізнанні і творчості, мовлення і розуміння як творчий процес, мова як знакова система, система та історія, творення і вживання, мова і мовлення, відношення в системі мови, учення про граматичну форму, природа міжмовних відмінностей у граматичному й лексичному аспектах, значення мовних відмінностей, розвиток мислення і мови, типи розвитку

мислення, розвиток слова, граматичних категорій і речення, мова, культура і цивілізація тощо.

Розгляньмо трактування О. Потебнею методу лінгвістичного дослідження, який визначається передусім із позиції історизму пізнання. Так, учений стверджує, що будь-яке пізнання за своєю суттю є історичним і має для нас значення лише стосовно майбутнього [1, с. 306]. Цей принцип поширюється як на аналіз слів, так і кожної граматичної форми. Оскільки і людина як особистість і член суспільства, і сучасна культура, і мова є результатом багатовікових нашарувань, то мовознавство повинно бути лише історичним, як і метод лінгвістичних досліджень – історичний.

Історизм, на переконання вченого, продиктований власне метою будь-якої науки – дати пояснення явищам, які підлягають поясненню. Зважаючи на те, що ніщо в мові не може бути пояснено інакше, ніж походженням, тобто з історичного боку, то й вивчення будь-якого явища повинно йти в напрямі від сьогодення до минулого. Отже, маючи в арсеналі вивірені й ефективні методи, варто крок за кроком заглиблюватися в історію, застосовуючи наявні інструменти дослідження як у рідній, так і в іншій, древнішій, мові.

Порівнюючи інші мови, ми синтезуємо історичний метод з порівняльним. Власне, думку про порівняння всіх мов О. Потебня називає «великим відкриттям», оскільки в компаративістиці поєднуються як індивідуальні риси окремо взятої мови, так і зв'язки з іншими мовами в межах єдиної системи.

Таким чином, український мовознавець, філософ, етнолог, культуролог Олександр Потебня в XIX столітті зумів оригінально, у межах класичних світоглядних парадигм, переосмислити й доповнити прогресивні європейські лінгвістичні традиції та значною мірою вплинути на розвиток лінгвістики наступного століття.

Література:

1. Потебня О. Естетика і поетика слова : збірник. Київ : Мистецтво, 1985. 301 с.

*Марія Бойчук,
кандидатка філологічних наук,
викладачка циклової комісії української мови і літератури
ВСП «Івано-Франківський фаховий коледж фізичного
виховання» Національного університету
фізичного виховання і спорту України,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПОЗАМОВНІ ЧИННИКИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН ЛЕКСИЧНОЇ СИСТЕМИ МОВИ

В історії лінгвістичної думки мову як феномен розглядали трояко: з біологічного (натуралістичного), психічного (ментального) та соціального (суспільного) поглядів. Усі зазначені світоглядні парадигми мають право на існування, зважаючи на методологічно обґрунтовані інструментарії досліджень, що уможливили досягнення прогресивного поступу в мовознавчій науці, починаючи, зокрема, з XVIII століття. Варто все-таки зазначити, що більшість учених віддають перевагу трактуванню мови як соціального явища, що зароджується, розвивається й функціонує в людському колективі, виконуючи поряд з основними (комунікативною й пізнавальною) не менш важливі функції національної ідентифікації та культурно-історичної рефлексії, тобто «віддзеркалення» у мові будь-яких трансформаційних суспільних змін, або ж «омовлення» позамовної дійсності.

Мова, як стверджують філософи мови, етнолінгвісти, психолінгвісти, є унікальним живим організмом, специфічною знаковою системою, що через призму когнітивних структур того чи того етносу характерно реагує на зовнішні чинники, зумовлені різнорідними впливами, які детермінують системні зміни в структурній організації мови. Ідеться передусім про лексичний рівень. З огляду на сказане, в мовознавчих студіях кінця XX – початку XXI століття актуалізуються дослідження неологічного пласту лексики, що активно продукується в мовленні українців, зокрема в комунікативному просторі електронних медіа.

За останнє десятиліття лексикон української мови поповнився

сотнями неологізмів, передусім авторських, які є своєрідними лінгвальними репрезентантами тих чи тих предметів, понять, явищзовнішнього (віртуального) світу. Природа цих номінативних процесів глибоко зумовлена необхідністю реалізації базових функцій мови як соціального явища – комунікативної та когнітивної.

Різноманіття згаданих процесів з погляду онтології надзвичайно велике, що передбачає активне студювання різних сегментів системи мови, зокрема її лексичної компоненти.

Переконані, що однією з таких складових є мова ЗМІ, зокрема електронних, які щоденно «завойовують» чимраз більші ареали суспільної комунікації, створюючи нові виклики не лише для мовознавців, а й для соціологів, політтехнологів, психологів, філософів, культурологів та ін.

Тому скрупкульозне вивчення мови інтернету, соціальних мереж, новинних сайтів може пролити світло на безліч питань, що певним чином зумовлюють сучасні методології дослідження мови, зокрема її лексичного складу.

На просторах інтернету[♦] часто зустрічаємо такі інноваційні слова, як *віртуальні тури, освітній геноцид, електронна черга, «Дія», ковідні вечірки, «труба» Медведчука, шостий пакет санкцій, євразійський оскар, «коридор» для зерна, дерусифікація, скраплений газ, LNG-танкер, псевдоволонтер, Kalushorchestra, онлайн-магазин, справа «Медведчука-Порошенка», продовольчий шантаж, блекаут, енерготрейдер, кібератака, міні-АЕС, хіпстер, COVID-19, стартап, криптовалютна біржа, макрофін, путінський режим, онлайн-казино, пушкінопад, трампісти, перегони донейтів, метавсесвіт, херсонський єнот, денацифікація, аудіохрестоматія, розбанити* тощо, які впевнено входять до активного словника сучасного українця, претендуючи невдовзі отримати статус кодифікованих одиниць.

Не можна також не помітити актуалізації пасивної вузькоспеціальної лексики, зокрема мілітарних значень, зумовлених сьогоднішніми воєнними буднями, як-от: *системи РСЗВ (MLRS), ракетна система HIMARS, ракета класу X-59,*

протитанкові ракети SPIKE, ДРГ (диверсійно-розвідна група), БТГ (батальйонно-тактична група), третя лінія оборони, мобілізація, мапа, російська агентура, «уроки» війни, окупанти ОРДЛО, Байрактар, гауляйтер Херсона, квадрокоптер, «Джсміль», повітряний щит, морський дрон, дрон-камікадзе, «бойові комарі», мобік, (ч)мобік, «формула миру», заморожена війна, локальна ядерна війна, держава-спонсор тероризму, «пірати Херсонського моря», С-300, калібри, вилот МН-17, Рамітайн-7, ССО, starlink, Shahed-136, NASAMS тощо.

З граматичного погляду переважна більшість зазначених інноваційних одиниць має загальнокатегоріальне значення предметності, однак трапляються оказіоналізми зі значенням процесуальності, наприклад: *задвохсотити* (У 12-ої інженерної бригади РФ знову «задвохсотили» комбрига.), *приземлити* (Над Дніпропетровщиною «приземлили» російський дрон.), *демілітаризувати* (Захисники вже демілітаризували Росію на 206 літаків, 1 305 танків і 112 крилатих ракет.) тощо.

Таким чином, останнє десятиліття, зокрема останні місяці й роки, позначене величезними зрушеннями глобалізаційно-цивілізаційного масштабу. Ці зовнішні чинники активно мотивують лінгвальні структурні зміни, передусім на рівні лексики, зумовлюють динамічні, якісні трансформації словникового складу української мови й не тільки визначають загальні тренди його розвитку, а модифікують семантику одиниць інших структурних рівнів.

*Мирослава Венгринюк,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

*Марія Гурська,
магістрантка
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ДЕВІАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ТЕОДОРА ДРАЙЗЕРА «АМЕРИКАНСЬКА ТРАГЕДІЯ»

Вивчення комунікативних девіацій, або невдач у спілкуванні, все частіше потрапляє до кола мовознавчих зацікавлень. Відхилення від «нормального» процесу мовленнєвої взаємодії між учасниками спілкування ставить перед дослідниками ряд завдань, пов'язаних із розкриттям природи комунікативних девіацій, з'ясуванням типів девіацій і ролі мовної компетенції адресанта й адресата в процесі мовленнєвої інтеракції. Особливої ваги комунікативні девіації набувають у перекладознавстві. Виникає потреба розкрити комунікативні стратегії й тактики, до яких вдається перекладач, щоб відтворити різні види невдач у спілкуванні. Багатий матеріал для таких студій пропонує художній текст.

Матеріалом нашого дослідження послужив роман Теодора Драйзера «Американська трагедія». У творі йдеться про життя молодого парубка Клайда, який, перебуваючи під впливом «американської мрії», вчиняє злочин. Автор знайомить читача з героями різних соціальних класів і вікових категорій, які, спілкуючись, не завжди вдало вибирають тип іллокуції (наказ замість прохання) чи стратегії спілкування (непрямі мовленнєві

акти там, де потрібно було б вибрати прями). Це стає причиною різнорідних мовленнєвих невдач.

Відповідно до класифікації Ф. Бацевича, є три основні види комунікативних девіацій: комунікативні девіації, спричинені адресантом; комунікативні девіації, спричинені адресатом; комунікативні девіації, спричинені процесом комунікації (контактом) [1, с. 215].

На думку дослідника, адресант керує початком діалогу, виробляє певні правила, стратегії комунікації. Однак мовець може порушити підготовчі умови інтеракції, створити недоречні, несвоєчасні й незбалансовані мовленнєві акти, дезорієнтувати адресата. Усе це й зумовлює комунікативні невдачі.

Розгляньмо приклад:

«She is graceful, isn't she?»

«Who?» asked Clyde, pretending an innocence he could not physically verify, for his cheek and forehead flushed. «I don't know who you mean».

«Don't you? Then what are you blushing for?» [3, с. 222].

Розпочинаючи діалог, адресант не враховує того факту, що ментальність особи, до якої він звертається, не дозволяє обговорювати певні речі в присутності багатьох людей. Обом комунікантам відомо, про кого йдеться в діалозі, проте через порушення підготовчих умов спілкування відбувається комунікативна невдача, яка в цьому випадку актуалізується відповіддю-запитанням на запитання. Спочатку адресат перепитує, а потім зовсім заперечує обізнаність у темі діалогу. Неврахування когнітивних чинників одним із учасників спілкування прирікає діалог на невдачу.

Перекладач так відтворює цю комунікативну девіацію:

– *Вона дуже граціозна, правда?*

– *Хто? – спитав Клайд з невинним виглядом, але тут же весь зашарівся.*

– *Я не знаю, про кого ви говорите.*

– *Не знаєте? А чого ж ви почервоніли?* [2, с. 238].

Передаючи зміст діалогу, у якому закодована мовленнєва

девіація, перекладач вдається до дослівного перекладу, який у цьому випадку цілком доречний.

Розгляньмо інший приклад:

«Whadd'ye wanta let that fellow Sparser always hang around you for?» he demanded. «I saw you going up the creek there with him a while ago. What did he say to you up there?»

«He didn't say anything».

«Oh, no, of course not», he replied cynically and bitterly. «And maybe he didn't kiss you, either».

«I should say not», she replied definitely and spitefully, «I'd like to know what you think I am, anyhow» [3, с. 90].

Як бачимо, уже в першому реченні актуалізується розбіжність світоглядних орієнтацій адресанта й адресата. Докори і звинувачення, які висловлює мовець, задають тон для розгортання конфліктної ситуації. Реципієнт змушений обирати форму захисту, вдаючись до стратегії заперечення. Такі емоційні вислови стануть поштовхом до припинення подальшого спілкування. Особливо гостро цю комунікативну невдачу передано українською мовою:

– *Нащо ви дозволяєте цьому Спарсеру весь час липнути до вас? – спитав він.*

– *Я бачив, як ви ходили з ним туди, за поворот. Що він вам говорив?*

– *Нічого не говорив.*

– *Ну, ясно, нічого, – сказав він гірко і глумливо. – Може, він і не цілував вас?*

– *Звичайно, ні, – сказала Гортензія рішуче й сердито. – Хотіла б я знати, за кого ви мене вважаєте? [2, с. 94].*

Як бачимо, перекладач, відтворюючи фразове англійське дієслово *hang out* українським дієсловом *липнути*, бере до уваги лексикон молоді. Цей мовний засіб цілком передає семантику претензії та ставлення мовця до ситуації. Цікавим є той факт, що розповідні речення передано за допомогою питальних конструкцій. Проте порядок слів у цих різних типах речення в обох мовах той самий.

Простежмо особливості відтворення комунікативної девіації ще й на такому прикладі:

«There's another matter I want to talk to you about. Tell me, did you ever have charge of any people or any other person than yourself, at any time in your life?» «I don't believe I quite understand», replied Clyde.

«I mean have you ever had any people work under you – been given a few people to direct in some department somewhere? Been a foreman or an assistant foreman in charge of anything?» [3, с. 157].

Цей діалог є прикладом неочікуваного комунікативного акту, адже адресат не сподівався почути від свого керівника таке запитання. Тому він не відразу відповідає, а ще раз уточнює вже поставлене запитання, створюючи таку атмосферу й реєстр спілкування, які ускладнюють процес комунікації. Соціальні ролі учасників спілкування в цьому випадку створюють нерівноправну його тональність (згори – донизу). Зазначений аспект впливає на психологічний стан адресата, зумовлюючи комунікативну девіацію.

Щоб відтворити комунікативну девіацію, перекладач застосовує різні перекладацькі трансформації. Проаналізуймо переклад діалогу:

– Я хочу поговорити про інше. Скажіть, вам не доводилося коли-небудь керувати іншими і відповідати за їхню роботу.

– Боюся, що я не зовсім розумію вас, – відповідь Клайд.

– Я питаю, чи не доводилося вам розпоряджатися людьми – керувати роботою в якому-небудь маленькому відділі чи де-небудь у цьому роді? Може, ви були де-небудь старшим або помічником майстра? [2, с. 167].

Як бачимо, у першому реченні фрагмента цього діалогу опускається досить значна його частина: іменник «*matter*», лексичне уточнення «*or any other person than yourself*», а також обставина «*at any time in your life*». Перекладач намагається уникнути тавтології, адже таке ж значення містить англійський прислівник «*ever*», який використано в реченні раніше. Проте повторення в цьому випадку виконує функцію наголошення,

підкреслення змісту, тому письменник застосовує його як стилістичний засіб.

Цікавим із погляду перекладу є передача речення «*I don't believe I quite understand*» українською мовою: «*Боюся, що я не зовсім розумію вас*». Перемістивши заперечення з першої частини складного речення в другу, перекладач застосував антонімічний переклад цієї репліки. Також головну частину складнопідрядного речення «*I don't believe*» передано за допомогою дієслова *боюся*, вибір якого можна пояснити запереченням і контекстом.

Отже, відтворюючи комунікативні девіації, перекладач вдається до різних перекладацьких трансформацій, як-от: граматичної заміни, переміщення окремих частин речення тощо. Вибір стратегій і тактик перекладу зумовлений прагматичною метою – якнайточніше передати зміст висловлювань комунікантів, відтворити ситуацію спілкування, найповніше розкрити емоції адресанта й адресата.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Драйзер Т. Американська трагедія. Харків : Folio, 2016. 512 с.
3. Dreiser T. An American Tragedy. New York : Signet Classics, 2003. 870 с.

*Оксана Гончарук,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ З БАЗОВИМ РЕЧЕННЯМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У сучасній українській мові дедалі частіше спостерігається тенденція до використання тих мовних форм, які в сконденсованому вигляді містять значний обсяг інформації. Однією з таких мовних форм є вставлені конструкції. Вставленість корелює з семантичною ємністю речення і його поліпропозитивністю. Це пояснюється тим, що вона представляє «окремий пропозитивний зміст і сповнена тими параметрами, які характеризують власне реченнєве утворення: предикативністю, смисловим та інтонаційним оформленням, структурною членованістю, формальною організованістю тощо» [2, с. 301].

До дискусійних питань, пов'язаних зі вставленнями, належить проблема зв'язку вставлених компонентів з базовим реченням. Традиційно вважають, що ці одиниці не пов'язані між собою.

Грунтовний аналіз структурного та семантичного плану вставлень представлено в дослідженнях таких учених, як Б. М. Кулик, Л. О. Кадомцева, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська та ін. Зокрема, питання синтаксичного зв'язку вставлених конструкцій зі структурою основного речення розглядалося у працях А. П. Загнітка, З. П. Олійник та ін.

Питання зв'язності вставлення з основним реченням у сучасному мовознавстві недостатньо вивчене. Тому **метою нашого дослідження** є з'ясувати роль вставлених компонентів у семантичній організації висловлень з урахуванням їх відношення щодо базису.

Базове речення та вставлений компонент – елементи одного

складного утворення. У процесі взаємодії вони перебувають у структурних відношеннях, спрямованих на формування змісту й функції такого синтаксичного явища в цілому. З цього випливає, що відношення між основним реченням і вставленим представляють функціонально змістову залежність, взаємозумовленість у мовній побудові.

За значенням вставлені конструкції поділяють на дві основні групи, а саме:

- «вставлення можуть мати значення пояснення, коментаря до логічного змісту речення, тобто вони допомагають уточнити характеристики, доповнити сказане і є засобом підкреслення тих чи інших фрагментів висловлення...» [3, с. 89],

- вставлення є «побічними зауваженнями, асоціативними висловленнями, оцінками, виявами ставлення до явищ, експресії» [3, с. 89].

Відповідно можна виділити щонайменше два типи семантичних відношень між базовим реченням і вставленим компонентом: 1) **супровідні**; 2) **співпозиційні**.

Аналіз **супровідних відношень** між базисом і вставленням показує, що їх поєднання часто здійснюється таким чином: базові, опорні речення створюють ґрунт для вставлених, є вихідними для їх формування; вставлені компоненти залежать (у змістовому плані) від базису, підпорядковані йому. Проте таке підпорядкування відрізняється, наприклад, від підлеглості підрядних речень головному, оскільки залежні вставлені речення роз'яснюють, аргументують зміст базового, оцінюють сказане. Тобто поряд із основним повідомленням у мовленні з'являються інші, похідні від нього повідомлення, мета яких – якісніше донесення інформації, активний вплив на того, хто її сприймає. При цьому вставлені компоненти використовуються, по-перше, для пояснення, розширення інформації про окремі частини базового речення або про його зміст загалом. Для вияву таких супровідних відношень особливо важливим є ланцюговий зв'язок, який здійснюється з допомогою різноманітних засобів: а) використовується повтор: *Чується подих тропічної, п'яної*

ночі, *Голос гарячих звірів і пахоці квітів звіриних, Шум океану, луною котрого ця річка воркоче (Річка розлита в зелених, веселих і тихих долинах)* (М. Рильський); б) уживаються синоніми, перифрази: *Порішили: коли вийдуть на ріку, гайда на горлохватський край (це квартал у Солонськiм Яру)* (М. Хвильовий); в) застосовуються вказівно-замінювальні слова (він, цей, тут, сюди, коли тощо): *Пригадую малюнок (він чомусь у пам'яті моїй лишився разом із запахом сухої конюшини та кінським пирханням): високий дім із вікнами стрільчастими* (М. Рильський).

У наведених прикладах пояснюються окремі компоненти базового речення. Це дає змогу докладніше, повніше розкрити зміст понять, про які в ньому йдеться.

Вставлення, по-друге, можуть містити коментар, тобто роз'яснення, тлумачення, інтерпретацію того, про що сказано в основному реченні. Наприклад: *Був саме «Тридцять Третій» рік. (Його писатимем в лапках Завжди й з великих літер, Бо так кричатиме в віках Земля, Вода і Вітер Про рік «побед», Про рік «завдань», Про рік колгоспних раювань – Про той, що Вождь сказав: «Налей!»), Бо жити стало «веселей!» Цей рік писатимемо ми Завжди з великих літер, Бо так про нього просурмить Земля, Вода і Вітер На всі світи і времена! І тільки лиш в секреті Його триматиме «страна», – Рік славний «Тридцять Третій», Отой, що сяє, як зоря, в усій епосі «Октябрю»!)* (І. Багрянний).

Відношення між базисом та вставленням, по-третє, полягають також у тому, що перше з них є повідомленням про щось, а друге - посиланням на джерело цього повідомлення: *Тая вам дам таку пораду: Як хто роботу почина, нехай стає скоріше ззаду (Сю думку краду я в Піхна)* (В. Самійленко).

Відношення співпозиції між базовим і вставленим реченнями вбачаємо в тих випадках, коли вставки є побічними зауваженнями, асоціативними висловлюваннями, оцінками сказаного. «У зв'язку з емоційним наповненням вони нерідко створюють враження непередбачених, спонтанних» [3, с. 83].

Наприклад: *Григорій умів слухати, цінувати почуте (Ні! Ти тільки послухай. Цей народ геніальний!) та й сам під настрої не проти був розіграти когось, як і його дядьки* (Г. Тютюнник).

Співпозиція може бути просторово-буттєвою, описовою або часовою, оповідною. У першому випадку у співпозиції перебувають повідомлення про явища, суміжні в просторі, а в другому – суміжні в часі (про дії, що відбуваються або одночасно, або послідовно). Функції речень, що розвивають думки автора з приводу повідомлюваного, різноманітні: з їхньою допомогою поглиблюється інформація про щось, читач отримує орієнтири для сприйняття й оцінки повідомлення, виклад стає жвавим, бо тільки в розмовній мові спостерігаємо найрізноманітніші за характером асоціативних зв'язків супутні змістові відгалуження. Наприклад: *Дивись же на мене, сонце, й засмали мою душу, як засмарило тіло, щоб вона була недоступна для комариного жала... (Я себе ловлю, що до сонця звертаюсь, як до живої істоти. Невже се значить, що мені вже бракує товариства людей?)* (М. Коцюбинський).

Як бачимо, вставлені компоненти можуть втрачати відтінок додатковості в семантичному плані, бо те, що подається в дужках, важить іноді не менше ніж формально основний текст. Виділення вставлень з допомогою дужок доволі часто варто розглядати як спосіб актуалізації цього фрагмента, адже важливим є абсолютно все (а інколи те, що в дужках, – більш вагоме). Цією особливістю пояснюємо, що вставленими можуть бути не тільки слово, словосполучення чи речення, а навіть надфразна єдність, текст. Тому читач часом «утрачає» відчуття «меншовартості» прочитаного в дужках, сприймаючи всю текстову побудову гармонійно й органічно настільки, що уявити собі текст без вставленої конструкції вже не може.

Наприклад: *Невдовзі по війні, але за -надцятих із початку століття господарів у цьому краю (ні, вона таки зараз порухає, скільки їх було тут на людську голову: коли жила ще її мама Катрінка, в селі порядкували австріяки, потім у першу війну село тричі «орали» русаки на конях, далі австрієць більше, як*

на двадцять років уступив край румунові, по тому москалик у румуна видурив край аж до початку другої війни, у другу війну накоротко вступив сюди німець, привівши за собою знову румуна, коли румун драпав, мадяр наступав тут на ноги людям, а тепер, як зайшла знов власть, – то, певно, так тепер і не вийде звідси ніколи) ... отож невдовзі по війні, але за -надцятих із початку століття господарів у цім краю якоїсь-то днини Северина при відчинених дверях стриміла на стільчику... (М. Матіос).

Такі вставлені конструкції перебувають в іншому контекстуальному відношенні щодо основного речення, в яке вони включені, оскільки утворюють побічні предикативні текстові відгалуження стосовно змісту основної лінії викладу: *Горбань сказав, що й сумніву нема. Звичайно, вбивство. Та ще й нецнота. Він, як Горбань, вважає зокрема: їй треба дьогтем вимазати ворота! (Тут принагідно варто зауважити, що дьогтю він мав, справді, предостатньо, оскільки він, як виявилось потім, «з комори мєскої потай дьоготь крав», за що і був поставлений перед в'язом. А втім, і згодом він ще в'їтував. І вже аж гетьману Дем'яну Многогрішному уже аж на полковника Жученка устиг й «крамулку» довести) (Л. Костенко).*

Тому, аналізуючи відношення між базовим реченням і вставленим текстом, слід говорити не про зв'язок змістових елементів, а про зв'язок між цілісним змістом обох частин, який полягає в їх тематичній спільності. Його назвемо тематичним, а не ланцюговим.

У будь-якому випадку приклади вставлених текстів переконують, що усталена думка про «вторинність», «меншовагіть» вставлених компонентів не завжди адекватно відбиває мовні реалії. Отже, під час аналізу смислових, контекстуальних відношень між базовим і вставленим реченнями (до уваги бралися тільки ті, що поєднані безсполучниковим зв'язком) і текстом можна виділити два основні їх види: супровідні відношення, при яких вставлення в змістовому

плані повністю залежать від базису, підпорядковані йому; і співпозиційні відношення, коли основне речення і вставлений компонент, особливо текст, – це семантично різні повідомлення, найчастіше асоціативні висловлення, що створюють враження спонтанних, непередбачених, однак мають тематичну єдність, змістову спільність.

Література:

1. Дегтярєва І. Стилістичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова: науково-теоретичний журнал Інституту української мови НАН України*. 2009. № 3. С. 27–38.
2. Загнітко А. Семантика і прагматика вставлених одиниць в українському реченні. *Вісник Львівського університету. Серія : Філологічна*. 2000. Вип. 28. С. 301–309.
3. Українська мова: енциклопедія/редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000. 752 с.

*Надія Іонане,
викладачка кафедри англійської мови
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ (НА МАТЕРІАЛАХ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ЛІНГВОКУЛЬТУР)

Дієслівно-субстантивні сполучення, виконуючи в синтагмі роль предиката, несуть основне інформаційне навантаження щодо вираження тієї чи іншої екстралінгвістичної ситуації. Їхня вагомість зумовлюється також тим, що вони входять у корпус сталих виразів як української, так і англійської мов, що надає їм статус напівідіоматичних [6, с. 128]. Вони, будучи ключовим засобом вираження концептуальних аспектів мовної картини світу носія мови, актуалізують основні семантичні категорії, крізь призму яких останній розглядає світ і власні прояви в ньому. Дієслівно-субстантивні сполучення є ядром вербалізації базових емоційних станів людини, особливості яких пов'язані з культурним світоглядом, відображеним, зокрема, у сталих висловах, напівідіоматичних конструкціях будь-якої мовної системи.

Актуальність теми зумовлюється синтезом сучасних граматичних, лінгвокультурних і лінгвопрагматичних напрямів компаративного аналізу з метою поліаспектного розкриття концептуальності емотивних станів людини.

Емоція радості є однією з базових. Згідно з дослідженнями П. Екмана, вона характеризується універсальністю в контексті мовної площини [2, с. 46]. Однак складність дослідження її вербалізації, порівнюючи з аналізом мовного вираження інших емоцій (гніву, страху тощо), полягає в прагматичній багатоаспектності сприйняття цієї емоції в конкретній лінгвокультурній парадигмі та, як наслідок, варіативності її семантичних аспектів.

Основними семантичними особливостями вербалізації емоції «радість» в українській мові є її сприйняття як певного імперсонального стану з частковими персоніфікованими особливостями, який може з'являтися внаслідок конкретних екстралінгвістичних ситуацій; який можна передати іншому, але як носія, а не джерело; який має широкий спектр невербальних тілесно-чуттєвих проявів; який характеризується синкретичністю зі станом суму, а також має конкретні темпоральні властивості (початок, тривання, закінчення).

В англійській мові емоція «радість» характеризується як позитивна й може поліаспектно стосуватись як емоційного стану її носія, так і позначати джерело такого стану або окреме явище, що характеризується крізь призму внутрішнього задоволення, щастя, піднесення. Цей концепт вербалізується за допомогою ядерної лексеми «*joy*», а також пов'язаних із нею лексем «*happiness*», «*pleasure*», «*gladness*» тощо, які переважно зазначають окремі прояви «радісті» в різних лінгвопрагматичних аспектах.

Визначення емоції «радість», реалізоване в ядерній лексемі «*joy*», тісно пов'язане в англійській мові з категорією щастя, але не дорівнює їй. За визначенням дослідників, категорія радості має семантику універсального, всеохопного стану, схожого на афектний, що впливає на подальші його параметри, у той час, як щастя через центральну лексему «*happiness*» трактується як випадковий, одночасний успіх, досягнення кульмінації з-поміж інших емоційних станів тощо [3, с. 45].

Вербалізація емоції «*joy*» у дієслівно-субстантивних сполученнях на прикладі англомовного матеріалу показує, що цей стан рефлектується носіями мови як такий, що належить до духовної та екзистенційної сфер, може бути метою життя людини, має тісний зв'язок із духовно-релігійними питаннями; а тілесну радість, комфорт або щастя позначають інші, периферійні лексеми.

Зазначимо, що в українській мові частковий еквівалент такого розуміння радості на прикладі тексту колядки «Нова радість стала» теж має аналогічний універсальний, всеохопний характер.

Проте ця емоція, стан, почуття в англomовній лінгвокультурній картині світу насичується також семантичними характеристиками предметності й конкретності: радість можна створити, її можна досягти й утримувати. У зв'язку з цим темпоральні ознаки менш виражені.

Література:

1. Olkhovych-Novosadyuk M. The Emotion Concept of Joy in the English Linguaculture [Text] // *Linhvistychni Studiyi / Linguistic Studies : collection of scientific papers / Donetsk National University*; Ed. by Anatoliy Zahnitko. Vinnytsia : Vasyly' Stus DonNU, 2017. Vol. 34.

2. Екман П. Теорія брехні Київ : КМ Publishing, 2012, 320 с. : іл.

3. Евсеєва М. Г. Специфіка конотативних значень образних номінацій в художньому тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Донецький національний університет. Донецьк, 2004. 16 с.

4. Корнеєва Л. М. Мовна репрезентація невербальної поведінки героїв художнього твору та її роль у тексті. *Збірник наукових праць : Філологічні науки*. 2011. Вип. 1 (7). С. 114–120.

5. Ольхович-Новосадюк М. М. Концептосфера «радість» в українській та англійській лінгвокультурах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1 (69). Ч. 2. С. 70–72.

6. Сухорольська С. М., Федоренко О. І. Контрастивний аналіз сталих дієслівно-субстантивних сполучень англійської та української мов. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2012. № 1 (226). С. 127–130.

7. Цинтар Н. В. Вербалізація емоційних процесів в англійських прозових творах ХХІ століття. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 4 (2). С. 17–21.

*Діана Каранутна,
студентка II курсу Фахового коледжу
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

*Вікторія Фінів,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСЬКОГО СЛЕНГУ

Сленг неодноразово ставав предметом наукових зацікавлень учених-лінгвістів. Серед праць, присвячених комплексному аналізу жаргону як певної мовної підсистеми, слід виокремити розвідки Л. Ставицької [2], С. Пиркало [3], С. Мартос, І. Примачик. Учені одноставні в кваліфікації сленгу як мови якоїсь соціальної чи професійної групи, що відрізняється від загальнонародної наявністю специфічних слів і виразів, властивих цій групі; умовної, штучної говірки, зрозумілої лише в певному середовищі.

Молодіжний жаргон є одним із пластів розмовного стилю сучасної української мови, який динамічно змінюється й поповнюється. Як зазначає Світлана Пиркало, «дуже багато жаргонізмів виникає в молодіжних колективах, зокрема студентських...» [3]. У цьому вбачаємо актуальність нашої теми. Слід зазначити, що на формування студентського жаргону (сленгу) як окремої мовної підсистеми впливає багато факторів, зокрема це всеохопна комп'ютеризація та диджиталізація суспільства, засоби масової інформації, розвиток сучасної музичної культури, вплив англійської та російської мов, геймерство тощо.

Серед найбільш вагомих внутрішніх причин уживання жаргону в мовленні молоді можна назвати такі: він використовується задля досягнення певного соціального статусу групи на основі прийняття її соціальних і моральних цінностей;

заради забави й задоволення; для демонстрації гостроти розуму; з метою уникнення повсякденної банальності вживання слів літературної мови, прагнення більшої експресивності мови; привернення увагу до власної персони; для збагачення мови; для акцентуації своєї приналежності до певного факультету, професії [1].

Говорячи про студентський жаргон як про певний сегмент лексики, поширений серед студентів закладів вищої освіти, вважаємо за доцільне виокремити такі його види:

- загальностудентський жаргон, який однаково реципіюватиметься вихованцями різних навчальних закладів незалежно від курсу, обраного фаху тощо, наприклад: лаба

– лаборатона робота, гальорка – останній ряд, вишка – вища математика, бути в темі – підтримувати якусь затію, хвіст – недопрацювання, пішла жара – про загострення обстановки, гоушоу – демонстрація, глюк – неполадка, стрьомно – страшно, напружено, абітури – абітурієнти, доза – домашнє завдання тощо;

- вузькостудентський жаргон, що вживається і сприймається студентами відповідно до окремого навчального закладу чи структурного підрозділу, фаху, спеціалізації: матан, матанал – математичний аналіз, нарис – нарисна геометрія і перспектива, адма – адміністративне право, термех – теоретична механіка, солянка – збірний концерт у музикантів, сидюк – дисковод тощо. Через зміщення суспільних векторів, вплив англійської мови, можливість комунікації в соціальних мережах можемо класифікувати взірці студентського жаргону на такі окремі підвиди [4]:

1. Утворені через вплив російської й суржику (розклад – ситуація, стиряти – вкрати, хиляк – фізично слабкий юнак, галяк – тимчасова бідність, грузитися – мати поганий настрій).

2. Занглійщені жаргонізми (чіл – відпочинок, крінж – огидний, краш – милий, красивий, фейл, епikфейл – невдача, хайп – ажітаж навколо якоїсь події, вайб – атмосфера, рофл – жарт, флексити – танцювати, тімейт – партнер у грі, чізес – круто, кеш – гроші, паті – вечірка, френд – друг).

3. Утворені через словотвірні засоби української мови або переосмислення вже відомих українських лексем (урвати – придбати щось за вигідною ціною; кадр, пультик – хлопець, молоток – відповідальний, наїхати – насварити когось, клешні, обрубки, граблі – руки, антон – сторож тощо).

Також окремо хочемо відмітити сленгові компоненти, що утворені й функціонують у мережевій комунікації (маю на увазі, вайбер, інстаграм) як скорочення, наприклад: спс – спасибі, мб – мабуть, хз – хто знає, пп, пх – правильне харчування. Власне такі скорочення демонструють закон мовної економії та разом із тим є креативними мовними новотворами, активно використовуються молоддю не лише в мережі, а й у звичному офлайн-спілкуванні.

Таким чином, функціонування в нашій мові студентського сленгу пов'язане з прагненням молоді яскравіше, емоційніше висловити власне ставлення до того чи того предмета, явища. Це сприяє загальній динаміці розвитку сучасної української літературної мови. Завдяки сленгу вона збагачується, стає більш «живою», простішою, колоритнішою, цікавішою та легшою.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

2. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.

3. Пиркало С. Походження сучасного українського молодіжного сленгу. *Українська мова та література*. 1998. № 25. С. 4–5.

4. Устінова О. Студентський сленг: соціолінгвістичний аспект. Національний університет «Острозька академія». 2012. С. 76. URL : <http://eprints.oa.edu.ua/1344/> (дата звернення : 18.11.2022).

*Ірина Каспришин,
викладачка вищої категорії Фахового коледжу
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ІНКЕКТИВНА ТА ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА СУЧАСНОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ

Із початком повномасштабної російсько-української війни словниковий склад української мови активно збагачується, адже на інформаційному полі бою головною зброєю є слова, за допомогою яких мовці транслюють необхідні наративи. Воєнний дискурс вирізняється підвищеною агресивністю, виникає потреба сублімації негативних інтенцій та емоцій. Центральне місце серед засобів реалізації агресивних комунікативних намірів посідають інвективна та пейоративна лексика, що мають значний експресивний потенціал; відповідно їх використання дає можливість виразити ненависть і зневагу до ворога вербально. Образливі назви та лайливі звороти заповнили мовний простір. Спробуємо проаналізувати семантику та виявити специфіку вживання окремих одиниць «мови ворожнечі» воєнного дискурсу. Мовленнєва агресія – це використання мовних засобів із метою вираження ворожості, неприязні, застосування таких «мовних манер», що можуть образити людину та її гідність. Лексика мовленнєвої агресії стала предметом дослідження багатьох учених, зокрема таких як: В. Галаган, В. Жельвіс, О. Кульчицька, Л. Ставицька, Н. Панова, В. Дем'янков, К. Серажим та ін. Однак досі складно провести чітку межу між інвективами та пейоративами.

Академічний тлумачний словник української мови пропонує називати пейоративами вирази та висловлювання з негативною, образливою або іронічною оцінкою. Варто зазначити, що такі висловлювання не містять ненормативної лексики. До системи пейоративів може включатися розмовна, просторічна, фамільярна, жаргонізована розмовна лексика з типовими словотвірними засобами пейоративу й семантичною деривацією, заснованою на

переносних значеннях, та оказіональні пейоративні знаки, які реалізують своє значення в умовах контексту [1, с. 24]. Інвективною ж визначається образливе слово в найбільш різкій формі, лайка у функції образи [2, с. 198].

Семантичне навантаження пейоративів передбачає негативну характеристику, що може реалізуватися різними способами, одним із яких є номінація на основі метафоричного перенесення, наприклад: «свинособаки», «рашисти», «русня», «орки» тощо.

«Свинособаки» – номінація, що є відкритим виявом зневаги до ворога, адже порівнює його одразу з двома тваринами й відповідно опускає до їхнього рівня: свині, яка любить бруд і нечистоти, та собаки, який їсть власні екскременти. Ця назва не є неологізмом, походить вона з німецької мови, де позначає нехлюйство та свідомий вибір найгіршого з можливих варіантів. Поведінка окупантів на українських територіях дала підстави закріпитися в мовленні цьому пейоративу.

«Рашисти» – лексема, утворена за аналогією до слова «фашисти», у якій концепти «росія» і «фашизм» об'єдналися в одній номінації, тобто *рашист* – росіянин за національністю, який сповідує по суті фашистську ідеологію. Іншим пейоративом, у якому чітко простежується паралель між російською ідеологією та фашизмом, є лексема «путлер», яку використовують як образливе прізвисько для президента російської федерації володимира путіна. Номінація «путлер» утворена за аналогією до прізвища «Гітлер», що натякає на схожість між цими особами й виражає ставлення до дій першого, адже оцінка гітлерівської політики однозначна й додаткових пояснень не потребує.

Лексема «пуйло», яка також активно вживається у воєнному дискурсі, асоціюється з нецензурною лексикою, якщо точніше – із російським матом, що яскраво демонструє ставлення суспільства до особи, яку так називають. Слід зауважити, що це прізвисько доречно трактувати як інвективу, адже в основі деривації лежить не асоціативне перенесення на основі схожості певних якостей, вчинків чи поглядів, а груба лайка.

Ще одним пейоративом на позначення росіян є лексема

«орки» – вигадані Джоном Толкіном істоти, варвари зі звіриними рисами, що сліпо виконують накази повелителя, бо не здатні мислити самостійно. Вони ненавидять і бояться свого володаря (адже він зробив їх такими), але не можуть йому протистояти, тому їхня злість сублімується в жорстокість і агресію. У цьому контексті зрозуміло, чому така номінація набула широкого вжитку. Поверхнево пейоратив «орки» акцентує на озлобленості, тупості й нелюдських якостях противника, однак, якщо проаналізувати глибше, бачимо, що ця лексема концептуалізує картину світу сучасної російської федерації.

Цим, імовірно, пояснюється виникнення пейоративів «оркостан» і «мордор» на позначення країни-агресора. Мордор – «чорна країна», місце сили володаря темряви. Оркостан – країна, де живуть орки («орк» + компонент «стан», що є складовою частиною назв держав і регіонів (Казахстан, Узбекистан тощо)). Пейоративною номінацією ворожої країни, що репрезентує зневажливе ставлення, є «раша». Лексема утворена на основі скорочення від слова «параша» – відро для помиїв та екскрементів у тюремній камері. Очевидно, що таким зіставленням мовці прагнуть акцентувати на нікчемності ворога.

Аналіз вербального ряду сучасного воєнного дискурсу виявив найчастотніші групи інвектив і пейоративів, серед яких виділяємо номінації на позначення країни-окупанта, її очільника та ворожої армії. Варто зауважити, що більшість пейоративних лексем утворена на основі асоціативної схожості, що дозволяє легко актуалізувати, які саме семи негативної оцінки несе кожна з номінацій. Активне використання лексем, що не тільки містять експресивно виражену характеристику ворога, а й відкрито демонструють мовленнєву агресію та зневагу, допомагає мовцям полегшити сприйняття воєнної реальності, вербалізуючи накопичені емоції.

Література:

1. Білоконенко Л. А. Семантична деривація пейоративної лексики конфліктної комунікації. С. 23–28. URL : https://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-5.pdf (дата звернення : 05.11.2022).

2. Муратова І. С. Мовна інвектива як одиниця вербальної агресії. *Вісник Житомирського державного університету: Серія «Філологічні науки»*. 2009. Вип. 48. С. 198–201.

Ольга Петрів,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри перекладу та філології,
викладачка вищої категорії ЗВО «Університет Короля
Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЛЕКСИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Щоб з'ясувати, як і чим живе народ у певну історичну добу, достатньо ретельно проаналізувати його мову, адже саме вона найпершою віддзеркалює усі суспільно-історичні, політичні й, без сумніву, побутові зміни в житті її носіїв. Російська воєнна інтервенція, на превеликий жаль, вплинула не лише на наше слово, але й перевернула з ніг на голову все звичне життя українців, змінила систему цінностей, змусила переосмислити ще раз Шевченкове: «*Хто ми? Чий сини? Ким? За що закуті?*» Події від 24 лютого 2022 року найповніше відображає лексика сучасної української мови. Звідси впливає *актуальність* нашої розвідки, її зв'язок із сучасними практичними завданнями українського мовознавства.

Мета публікації – проаналізувати зміни в лексичній підсистемі сучасної української мови, зумовлені суспільно-політичною ситуацією, зокрема російсько-українською війною.

«Фокус» лексичної підсистеми мови завжди зосереджений на злободенних темах. Від початку повномасштабної війни виокремлюємо такі зміни в словниковому складі сучасної української мови:

- 1) стрімко збільшилась активність уживання воєнної лексики;
- 2) з'явилися нові слова (неологізми).

Воєнні реалії не тільки змусили змінити поведінку, але й активізували в лексичному обігу слова, які раніше вживалися значно вужче – у професійній сфері військових чи для характеристики історичних подій минулого. Ідеться про звичні вже, на жаль, *артобстріл, бомбосховище, вибух, війна, денацифікація, Збройні сили України, колаборант, комендантська година, ленд-ліз, окупант, повітряна тривога, протиповітряна оборона, ракета, світломаскування, сирена, укриття* тощо.

Намагаючись знищити все українське, включно з мовою, окупанти (уже традиційно) досягли «від'ємної динаміки» власних успіхів. Так, за останні 9 місяців лексична підсистема рясно поповнилася новими словами. Що цікаво, неологізми не є назвами предметів чи явищ, які з'явилися нещодавно; це більшою мірою новий погляд, новий ономасіологічний підхід до того, що вже було відомо раніше. Новотвори містять дуже багато емоційних характеристик, відображають гумор та іронію, образність і багату уяву українського народу, уміння робити змістовні узагальнення. Наприклад, на позначення воєнних злочинців із сусідньої держави замість нейтрального *росіяни*, розмовного *москалі* й зневажливого *кацапи* (букв. «різники») почали використовуватись *орки, рашисти, русня, свинособаки, z-окупанти*, а саму країну-агресора називають *мордор, ерефія*.

Варто зауважити, що слова *орки* і *мордор* мають книжне походження: їх узято з творів англійського письменника-фантаста Джона Толкіна «Володар перснів» і «Гобіт». *Орками* у романах були жорстокі твариноподібні варвари-кочівники, дезорганізовані, з низьким інтелектом і ненавистю до всього світу, які нещадно вбивали, бо служили силам зла. Ця численна армія кровожерливих воїнів жила в країні *мордор*, яку знавці літературної класики асоціюють із Радянським Союзом і його наступницею – російською федерацією (Borenstein, 2014).

Назва *рашисти* презентує тих, хто сповідує *рашизм* – новітній термін, утворений поєднанням «russia» (вимова англійською

– «раша») і «фашизм». Ним позначають ідеологію рф, а саме – бажання по-варварськи захопити території сусідніх держав, поширюючи ідеї «руського міра». Термін рашизм уже є у Вікіпедії, і його закликає поширювати Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики¹. Назва *русня*, очевидно, є спільнокореневою до слова «руській»; *свинособаки* – від традиційної української лайливої лексики, де найганебніші назви – це «свиня», «собака», «дідько» і «чорт»²; *z-окупанти* – від символіки окупантів з відповідною літерою латинського алфавіту; *ересія* – відабревіатурна назва російської федерації.

Духовна скарбниця українського народу – мова – активно поповнилася словами *азовці* (мужні воїни, захисники заводу «Азовсталь»), *арестовлення* (повідомлення заспокійливого змісту), *IT-армія*, *кіберпартизани*, *кіберсолдати* (українські професійні програмісти, які блокують російські сервіси, застосунки, офіційні державні сайти, канали пропагандистських новин тощо), *диванні війська* (іронічний термін на позначення тих, хто не воює, але вважає, що знає, як це зробити найкраще), *є-ворог* (державна програма у застосунку «ДіЯ», створена з метою повідомлення органам влади про розміщення окупантів), *є-могила* (жартівливий термін, який характеризує програму дій Збройних сил України щодо російських окупантів), *волонтерка* (гуманітарна допомога, надходження якої організували небайдужі добродійники), *затри́дні* (нездійсненні, нереалістичні плани; цей новітній прислівник походить від фантастичних мрій агресорів захопити Україну за короткий термін), *макронити* (виявляти стурбованість і занепокоєння лише на словах, а не на ділі; походить від прізвища президента Франції), *путлер* (назва російського президента-злочинця, утворена поєднанням прізвищ диктаторів ХХ – ХХІ століть – путіна і гітлера), *путлер'югенд* (армія неповнолітніх, яку російське керівництво планувало

¹ Інтерв'ю професорки Лесі Ставицької агентству «УНІАН»/ URL : <https://www.unian.ua/politics/104696-matyuki-v-ukrajinsku-movu-priyshli-ne-z-rosiji.html> (дата звернення : 20.11.20220).

² Про це детальніше : URL : <https://tsn.ua/ukrayina/yaki-imena-obirayut-ukrayinci-dlya-malyukiv-2022-roku-2128642.html> (дата звернення : 20.11.2022).

залучити у війні проти України), *тікток-війська* (про кадірівців, які активно висвітлюють власні «перемоги» у віртуальному просторі, але на полі бою не вирізняються героїзмом), *z-трофеї* (побутова техніка, предмети домашнього вжитку, коштовності тощо, які свідчать про матеріальне неблагополуччя й жадобу до легкої наживи z-окупантів) тощо.

Останнім часом з'явилися й увійшли в активний вжиток слова *джавелін*, *байрактар*, *хімарс* (*хаймарс*) (назви високоточної й високоефективної зброї; цими словами українці називають домашніх улюбленців і навіть народжених у час війни дітей[❖]), *хімарснути* – знищити, знешкодити, а також *закобзонити* – з тим самим значенням (від прізвища російського артиста-путініста Кобзона, який мав антиукраїнські погляди й активно підтримував воєнне вторгнення в Україну від 2014 року).

У всіх на вустах неологізм, який набув стрімкого поширення протягом останніх тижнів унаслідок ворожих обстрілів енергетичної інфраструктури України, – *блекаут* (букв. «затемнення»). Цим англіцизмом називають аварію, через яку можливе масове відключення від електропостачання на тривалий час всіх споживачів. Однак обмеження світла зовнішнього розпалить в українців ще більший внутрішній вогонь боротьби.

В англomовному розмовному просторі виникло слово *Ukrained* (букв. «зукраїнити», «зукраїнити»), що зафіксоване в словнику сучасного сленгу Urban Dictionary (Urban Dictionary, 2022). Ним описують становище росії після безглузлого вторгнення в Україну, а саме: ганьбу на міжнародному рівні, яка перейде в спадщину наступним поколінням.

Воєнні події не лише спричинили появу нових слів, але й розширили семантичне поле вже відомих лексем новими значеннями, здебільшого переносними, часто іронічними, іноді символічними. Так, слово-шиболет «*паляниця*» не лише означає різновид традиційного українського хліба з пшеничного борошна, а й є паролем, кодом, словом-символом, своєрідним тестом на «українськість». Цей орфоепічний камінь спотикання для чужинців, як і подібні *полуниця*, *нісенітниця*, *провідниця*,

залізниця, а також *веселка, вештатися, непереливки, пущьвірінок, телепень, теревенити* тощо, реалізує етнічну й ідентифікаційну функції мови, які визначають її як інструмент розрізнення «свій – чужий». Однак тут є певний парадокс: для російських окупантів шиболетом мала би бути вся українська мова з її фонетичною, лексичною, граматичною системами, а не окремі слова. На жаль, наша двомовність тут укотре грає на руку ворогові.

Ну і, нарешті, нове улюблене слово українців – *бавовна*, яке нещодавно збагатилося новим значенням – «вибух на підконтрольній росії території». Причиною розширення семантичного поля цієї лексеми є омографічна схожість російських номінацій «хло́ пок» («текстильне волокно рослинного походження») і «хлопóк» («удар, стук, ляскіт»), а також традиційна для країни-загарбника жалюгідна та смішна підміна понять, коли вибух називають ляскотом.

Отже, війна – це велике потрясіння, яке виникло всюди, навіть у мові, і найбільше «розколихало» її лексичну підсистему. Чи приживуться нові слова, їх окремі значення, покаже час. Українська мова сьогодні – це наш щит, наша зброя, те, що робить нас самодостатніми й унікальними, а отже, спалює останні культурні мости з державою-терористом.

Література:

1. Borenstein E. The Eye of Sauron over Moscow, or, Revenge of the Orcs. URL : <https://jordanrussiacycenter.org/news/eye-sauron-moscow-revenge-orcs/#.YqtVO6LP3IU> (дата звернення : 20.11.2011).

2. Urban Dictionary. URL : <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Ukrained> (дата звернення : 20.11.2022).

Дарія Сидор,
студентка спеціальності «Право»
Фахового коледжу
ЗВО «Університет Короля Данила»,
Івано-Франківськ, Україна

Ольга Петрів,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри перекладу та філології,
викладачка вищої категорії ЗВО «Університет Короля
Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ФЕМІНІТИВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПОХОДЖЕННЯ Й ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ

Українська мова є живою, активно розвивається й завжди відображає зміни, які відбуваються в суспільстві. Тема фемінітивів, напевно, є однією з найбільш обговорюваних в українській мові. Точаться дебати між феміністками, які хочуть показати значущість жінок, і відомими філологинями й філологами, які висловлюються проти таких нововведень і змін у правописі. Тому тема цієї розвідки є *актуальною* й відповідає духові часу.

Мета доповіді – з'ясувати походження фемінітивів у сучасній українській мові та проаналізувати особливості їхнього вживання.

Фемінітиви – це слова жіночого роду на позначення посад, професій, виду діяльності, зайнятості жінок.

Важливо те, що редакція «Українського правопису» 2019 року не встановлювала нових правил, а тільки зафіксувала давно усталені моделі їх творення. Усе правильно: нашій мові фемінітиви притаманні з давніх-давен. Писемні пам'ятки Київської Русі фіксують перший фемінітив *княгиня*. У «Повісті минулих літ» Нестора Літописця є слова *начальниця, ключниця, грекinya, чехиня, рабиня, помічниця* тощо. А до складу першого українського друкованого словника – «Лексиса» Лаврентія

Зизанія 1596 року – увійшло сім жіночих найменувань. З часом їхня кількість упевнено збільшувалась, що не може не тішити.

Тому стверджуємо, що фемінітиви в українській мові існували завжди. Тільки треба враховувати те, що на їх формування й розповсюдження за останні 100 років суттєво вплинули дві речі: *русифікація* та *патріархат*.

Русифікація. У 30-х роках ХХ ст. відбулося зросійщення української мови, коли в правила внесли близько 126 поправок, намагаючись таким чином максимально зблизити дві мови, й витіснили фемінітиви зі словникового складу. Російська мова банально не мала такого різноманіття суфіксів для створення найменувань жіночого роду, та й у суспільстві не було попиту. До приходу радянської влади фемінітивами активно послуговувалися в літературі.

Патріархат. Оскільки жінки раніше не обіймали керівних посад і навіть не навчалися в університетах, то логічно, що й найменувань їх як професіоналок не було. Згодом, коли вони вибороли своє місце в суспільстві, їх усе одно називали в чоловічому роді: *професор, юрист, критик, хімік* тощо. У нашій спільноті, на жаль, досі багато хто зневажливо ставиться до номінацій на позначення жінок за родом діяльності, вважає такі найменування непрофесійними, смішними, тому применшує їхню важливість.

Цікавим фактом з історії фемінітивів є те, що на межі ХІХ та ХХ століть Леся Українка сміливо вживала їх в побуті й у власній творчості, наприклад: *поетеса, літераторка* тощо. Більшість творів Леся присвячувала саме феміністичній проблематиці, про що часто забувають.

Тобто це не нове явище. Наталя Кобринська в листах до Франка й у газетних публікаціях писала *«патріоти і патріотки»*. Фемінітиви також використовувала Ольга Кобилянська, наприклад: *товаришка, туркиня* тощо.

Якщо на перший погляд здається, що вживання фемінітивів було притаманне тільки жінкам, то представляємо перелік відомих чоловіків, які підтримували цю тенденцію: Тарас Шевченко, Іван

Франко, Борис Грінченко, Агатангел Кримський, Павло Тичина та інші. Ось деякі назви жінок за родом діяльності з творів Тараса Шевченка: *гетьманша, полковниця, дякониця, копитанша, гусарка, сотничка, титарівна, крамарівна, швачка, натурщиця, артистка, ключниця, знахурка, орандарка, шинкарка, перекупкатошо*. Як бачимо, незважаючи на те, що жінки зазвичай мали менш престижні професії, ніж чоловіки, в основоположника сучасної української літературної мови назви варіюють від *гетьманші* й *полковниці* до *шинкарки* й *перекупки*, що підкреслює їхню надважливість, різноманіття й затребуваність у суспільстві.

Не будемо вдавати, що все на сто відсотків зрозуміло щодо вживанням фемінітивів. Філологам і філологиням ще є над чим ламати голову. Наприклад, як утворити назви жіночих професій від слів *вівчар, чабан, електрик, фотограф* тощо?

Загалом фемінітиви утворюються переважно суфіксальним способом від твірного іменника чоловічого роду. Існує кілька продуктивних суфіксів:

- **-к-** (*генералка, міністерка, бухгалтерка, президентка*);
- **-ес-** (*пілотеса, патронеса, поетеса, стюардеса*);
- **-ин-** (*господиня, політикиня, мисткиня, філософиня, філологиня*);
- **-иц-** (*науковиця, правоохоронниця, вершиниця, керівниця*).

Також фемінітиви можуть утворюватись і за допомогою закінчення **-а** від субстантивованих прикметників: *зв'язкова, ланкова, чергова*.

У «Словнику української мови» в 11 томах нараховують не менше 1500 пар слів у чоловічому і жіночому роді, тож не використовувати їх злочин. А скільки фемінітивів буде містити найновіший академічний 20-томний словник, зможемо підрахувати згодом.

Існує думка, що не варто підкреслювати стать, бо вживання фемінітивів тільки погіршить ситуацію з гендерною рівністю. Однак розгляньмо приклад, коли особою жінки знехтували та не підкреслили її стать: «У Запоріжжі офіцер поліції зі своїм чоловіком локалізували пожежу».

Це заголовок новин на сучасній онлайн-платформі. Насправді ж у Запоріжжі не легалізували одностатеві шлюби, а написали про офіцерку в чоловічому роді. Ця подія викликала дисонанс у спільноті й показала, як важливо називати жінку жінкою.

Коли ж у побутовій розмові ми кажемо: *військовий, лікар, педагог*, – найчастіше наш співрозмовник чи співрозмовниця уявляє саме чоловіка. Таким чином, ми знецінюємо роль жінки в суспільстві й неначе нехтуємо її існуванням.

Отже, фемінітиви в нашій мові мають давню історію, а їхнє вживання виправдане й необхідне. Використання таких номінацій є повагою до особистості та праці жінок, до їх досягнень. Повне сприйняття фемінітивів можливе тільки тоді, коли в суспільстві шанують права людини й домінує верховенство права! Жінкам не варто соромитися своєї статі, треба підкреслювати її, бо зараз жінка в науці, медицині, бізнесі, владі й навіть у війську – це абсолютно звично й природно.

Література:

1. Вебсловник жіночих назв української мови / укладачка Олена Синчак; наукова редакторка Ганна Дидик-Меуш; науковий консультант Василь Старко Львів, 2022. URL : https://r2u.org.ua/html/femin_details.html (дата звернення : 15.11.2022).

2. У Запоріжжі офіцер поліції зі своїм чоловіком локалізували пожежу. URL : <https://mig.com.ua/u-zaporizhzhii-oficer-policii-zi-svoim-cholovikom-lokalizovali-pozhezhu/> (дата звернення : 15.11.2022).

3. Фемінітиви. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення : 15.11.2022).

4. Фемінітиви в українській мові – експрес-урок. URL : <https://tsn.ua/video/video-novini/feminitivi-v-ukrayinskiy-movi-ekspres-urok.html> (дата звернення : 15.11.2022).

5. ФЕМІНІТИВИ: чому вони необхідні? / ПАЛАС. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=BsSDakMw9mU> (дата звернення : 15.11.2022).

Юлія Стахмич,
кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри філології
та перекладу

*Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна*

Владислав Бринда,
магістрант

*Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІФОНІМІВ У РОМАНІ ДЖОНА ТОЛКІНА «ГОБІТ, АБО ТУДИ І ЗВІДТИ»

Дослідження структурно-семантичних особливостей міфонімів, представлених у художньому тексті, – важливий аспект сучасних ономастичних студій. Вивчення власних назв, пов'язаних із життям і побутованням міфічних істот, набуває особливої актуальності у зв'язку з активним розвитком жанру фентезі в літературі. На нашу думку, розкриття структурно-семантичних особливостей міфонімів сприятиме, з одного боку, глибшому розумінню природи онімів, з іншого – увиразненню онімного простору художнього тексту.

Джерелом нашого дослідження послужив роман Джона Толкіна «Гобіт, або Туди і звідти», а також його переклад українською мовою, здійснений Оленою О'Лір.

Основою аналізу є класифікація власних назв Михайла Кочергана, оскільки вона дозволяє простежити загальний стан групування міфонімів та інших онімів у літературних творах, зокрема й у жанрі фентезі [1]. Було розглянуто 111 англійських міфонімів та їх 111 українських перекладів. У процесі дослідження оригіналу й перекладу роману відповідно до класифікації Михайла Кочергана виявлено такі три основні й чотири другорядні групи міфонімів: антропоніми (32 одиниці),

топоніми (26 одиниць), зооніми (17 одиниць), хрононіми (5 одиниць), ідеоніми (9 одиниць), гідроніми (3 одиниці), етноніми (7 одиниць).

Антропоніми виявилися найпоширенішою групою міфонімів у романі. Це доволі очікувано, оскільки здебільшого в художніх творах звертають увагу на персонажів та їхні імена. Особливо чітко таке явище можна спостерігати в жанрі фентезі, у якому автор створює великий вигаданий світ: *Gandalf* – Гандальф (ім'я чаклуна), *Galion* – Галіон (ім'я ельфа), *Beorn* – Беорн (ім'я чоловіка, перевертня). Цікавою ознакою класифікації онімів є те, що до групи **антропонімів** належать імена лише деяких розумних гуманоїдів (у цьому випадку лише люди й ельфи), гноми і гобіти підпадають під категорію **зоонімів**: *Bilbo* – Більбо (ім'я гобіта), *Balin* – Балін (ім'я гнома). Також у цій категорії є імена тварин і твариноподібних вигаданих істот, а також їхні збірні назви: *The Dragon* – Дракон (істота, крилатий змій), *Wargs* – Варги (істота, яка нагадує великого вовка), *Azog the Goblin* – гоблін Азог (ім'я істоти, гобліна).

З-поміж інших різновидів міфонімів значний лексичний пласт у романі становлять **топоніми**. Це пов'язано насамперед зі специфікою творів жанру фентезі, оскільки великий світ є місцем для безлічі поселень й інших географічних місць: *Desolation of the Dragon* – Драконове Пустисьце (ділянка випаленої землі, яка стала такою через дракона), *Underhill* – Пригірок (район міста гобітів), *Lone-lands* – Пустельні землі (назва ділянки диких, неосвоєних земель), *Mirkwood* – Морок-ліс (назва лісу), *Buwater* – Поріччя (назва села), *Misty Mountains* – Імлисті Гори (назва гірського масиву). Окремо від **топонімів** у цій класифікації представлені **гідроніми**, тобто назви річок: *River Running* – Бистриця (назва річки), *Long Lake* – Довге озеро (назва озера), *The Water* – Заріччя (назва річки).

Класифікація Михайла Кочергана особлива тим, що вона пропонує категорії, які є особливими для літературного жанру фентезі, а саме: **хрононіми**, **ідеоніми** й **етноніми**.

Хромонімами автор може давати огляд культури або

історичних подій: *Yule-tide* – Різдвян (назва свята), *battle of Five Armies* – Битви П'ятьох Армій (назва історичної події). Інколи вони можуть містити в собі референс на реальний світ: вигадане свято *Yule-tide* (Різдвян) насправді має справжній відповідник свята зими в германських народів середньовіччя.

Через **ідеоніми** у фентезійному творі можна бачити побут казкових жителів, їхню культуру загалом: *Hobbit-hole* – гобітська нора (місце, де живуть гобіти), *Cram* – запиханці (польова страва). Доволі цікавими є випадки різниці сприйняття певних предметів і речей різними етнічними групами: *Orcrest* – Оркріст, *Goblin-cleaver* – Гобліносік, *Biter* – Кусач (три назви одного меча, які побутують у різних етнічних групах), *Glamdring* – Гламдрінг, *Foe-hammer* – Ворогобій, *Beater* – Сікач (також три назви одного меча).

Як і **антропоніми**, у творі жанру фентезі важливі й **етноніми**, тобто власні назви, які позначають етнічні групи, спільноти, племена тощо: *Wood-elves* – Лісові ельфи, *Light-elves* – Світлі ельфи, *Deep-elves* – Підземні ельфи, *Sea-elves* – Морські ельфи (різні групи/види ельфів), *Lake-men* – озерні люди (група, яка жила в місті Есгарот). Також можна спостерігати штучне присвоєння міфонуіма до певної категорії, що зумовлено сюжетом: *Big People* – Великий Народ (назва, яку вигадали гобіти для людей). Хоч *Big People* (Великий Народ) не є етнічною групою, особливе ставлення гобітів робить номінацію **етнонімом**.

Отже, дослідивши роман Дж. Толкіна «Гобіт, або Туди і звідти», ми виявили, що групування міфонуінів суттєво не відрізняється від класифікацій реалій і онімів. Статистично основні групи мають таке відсоткове співвідношення: антропоніми (34%), топоніми (25%), зооніми (16%). Це дослідження актуалізує тему значення міфонуінів для літератури й культури загалом, дає підґрунтя для продовження роботи в цій сфері.

Література:

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ, 1999. 528 с.

2. Толкін Дж. Р. Р. Гобіт, Або Туди і Звідти : пер. з англ. Олени О'Лір. Львів : Видавництво «Астролябія», 2020. 384 с.

3. Tolkien, J. R. R. Hobbit or There and Back Again. London : Harper Collins, 2006. 288 p.

Вікторія Фінів,

*кандидатка філологічних наук,
спеціалістка вищої категорії,*

доцентка кафедри перекладу та філології

ЗВО «Університет Короля Данила»,

м. Івано-Франківськ, Україна

ДІАЛЕКТ У СУЧАСНОМУ ЮТУБ-КОНТЕНТІ

На сучасному етапі розвитку мови як неповторного й результативного засобу спілкування спостерігаємо чіткий лінгвістичний мейнстрім щодо вивчення мови в соціальному вимірі. Маємо на увазі дослідження мовлення, репрезентованого окремими суспільними групами, діалектного зокрема. Неможливо уявити мову окремого народу й говір окремого регіону, у якому вона поширена й функціонує, як і не можна заперечувати наявність ефективного двостороннього зв'язку – зв'язку мови і соціуму. Одним із проявів такої нерозривної взаємодії є відображення в мові стійких емоційно-експресивних лінгвістичних одиниць і сполук, що маркують художньо-образне світобачення носіїв мови. У культурі, релігії, повсякденному побуті вони відбиваються на лексикографічному складі, граматичній структурі мови, стилістичних засобах, якими користуються носії мовної спільноти. Фразеологічні одиниці виникають і функціонують як засоби увиразнення мовлення й маркери певного лінгвокультурного простору.

У нашому дослідженні за основу взято аналіз особливостей фразеологізованих одиниць і сполук у гуцульському говорі, репрезентованому мережевим дискурсом (блог Ірини Вихованець

– дописи в соціальних мережах (інстаграмі й фейсбуці), влоги з «Ліжник ТВ»). Діалектне мовлення – природне середовище функціонування експресивно забарвленої лексики, саме в ньому оприявлюється пряме сприйняття людиною довколишньої дійсності, її суб'єктивна оцінка. Таким чином, вважаємо, що можна простежити взаємозв'язок мови і говору, мови і культури, мережевого (інтернетного) дискурсу і діалектного мовлення тощо.

70 відеовлогів з YouTube-проекту Ірини Вихованець (Фіїнки) «Ліжник ТВ». Попри контраверсійність і неоднозначність досліджуваного матеріалу, зауважимо, що фразеологізовані одиниці, виокремлені в процесі роботи, є виразниками художньо-образного світобачення гуцулів та репрезентантами суто регіональної мовної специфіки. Системне дослідження таких фразеологічних одиниць та їхніх компонентів дає можливість простежити аналогічні явища в ареалах однієї мови, виявити нефіксовані раніше оказіональні фразеологічні новотвори, схарактеризувати ідіолектну специфіку діалектних стійких вторинних номінацій.

Гумористичний проєкт «Ліжник ТВ», трансльований широкій аудиторії в інтернетному просторі, містить наразі 70 відеовлогів і стосується різних соціально-побутових тем. Кожне короткотривале відео – це окрема історія, де авторка та ведуча Ірина Вихованець майстерно оперує не лише фактажем, а й уміло використовує все багатство гуцульського говору. Структурно, за нашими спостереженнями, влог складається з таких компонентів: прологу-звертання до співрозмовника, звертання до глядачів, висвітлення певної актуальної новини України чи світу, коментування новин, уявної телефонної розмови з подругою чи родичкою. Факультативними можуть бути коментарі чоловіка (переважно у другому сезоні).

Сталі вторинні найменування є одним із найбільш поширених способів номінації в літературній мові загалом і говорах зокрема. Як зазначає П. Гриценко, «акт вторинної номінації базується на встановленні класифікаційних зв'язків репрезентованих

явищ як суміжних (у просторі, часі, функціонально) або протиставлених. Унаслідок вторинної номінації виникає ширше чи вужче номінативне поле лексеми» [1, с. 120].

Діалектні тексти є невичерпним джерелом збагачення літературної мови, акумуляційним центром демонстрації її креативних можливостей, мисленнєвих механізмів і художньо-образного світобачення. Саме на такому матеріалі можна простежити унікальність явищ фразеовживання, коли стилістично нейтральна, периферійна мовна одиниця стає «смыслованавантаженою», центральною у відповідному контексті. Розглянемо сказане більш детально на прикладі: *дідько копійки на голові шукав* (бути незачесаним), *дримбати комусь голову* (мати з кимось клопіт), *йой, та не борони – най грішит, най має з чого каятись* (не заважай комусь, не вказуй). Подані фразеологічні одиниці побудовані за структурою синтаксем (схожі до словосполучень і речень), проте, якщо аналізувати компонентний склад, зауважимо, що фразеологізм *дримбати комусь голову* семантично тотожний з фіксованою у словниках фразеологією *морочити комусь голову* й диференціюється лише лексичним діалектним компонентом *дримбати*. Фразеологізована сполука *йой, та не борони – най грішит, най має з чого каятись* співвідносна з реченням, відрізняється винятково фонетичними маркерами.

Діалектні фраземи, як показав матеріал нашого дослідження, сприяють смислотворенню, увиразненню та додатковій конотації висловленого, виконують аксіологічну, емоційно-експресивну, евфемістичну функції, функції градації, лаконізації, акцентуації, створення комічного й дають змогу синтезувати відповідний мовний колорит.

Структурні моделі фразеологічних одиниць відповідають будові сурядних сполучень слів, підрядних словосполучень, простих і складних речень (*ввихатисі як білка в колесі, для шмарка нема дзитарка; що зроблено в гузні – не переробиш кузні*). Разом із тим, виокремлення класу фразеологізованих евфемізмів дає змогу співвідносити такі одиниці за структурою з окремим

словом (*антикваріат* – жінка похилого віку, *балабахі* – груди, *груба* – вагітна).

Таким чином, бачимо, що одним із проявів нерозривної взаємодії мови і соціуму або його частини є продукування стійких конотативно забарвлених лінгвістичних одиниць і сполук, що відображають художньо-образне світобачення носіїв мови загалом чи певного говору зокрема. Функціонування таких лінгвоодиниць маркує не тільки внутрішній світ людини, а й соціум загалом, відбиває традиції та вірування, культуру і є вагомим у збереженні національної пам'яті.

Література:

1. Гриценко П. Ареальне варіювання лексики. Київ : Наук. думка, 1990. 272 с.
2. Ліжник ТВ. Ютуб-проект. URL : <https://www.youtube.com/channel/UC1nXh4FLYVoaAueFmDoYcnw> (дата звернення : 07.11.2022).

*Христина Яковлюк,
викладачка кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна*

АСПЕКТ НАЙМЕНУВАННЯ ТА ПЕРЕДБАЧУВАННЯ ЗНАЧЕНЬ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ МОВИ

Мовна продуктивність, а також процес найменування – це складні лінгвістичні явища, які потребують детального вивчення. Характер і характеристики певного екземпляра лінгвістичної продуктивності фактично визначаються комбінацією абсолютно різних чинників. Передбачуваність презентується свідношенням усіх можливих значень нової одиниці мови, зокрема ступенем

імовірності того, що конкретне значення номінації, яку користувач зустрічає вперше, буде вважатися домінантним щодо інших можливих її значень. Таким чином, увага зосереджена на активній комунікації користувачів мови. Чим більше відомо про джерела та процеси передбачуваності значення, тим простішим стає процес розуміння і сприйняття нової лексики, а також її використанням загалом.

Актуальність дослідження полягає в тому, що тема передбачуваності найменування все ще знаходиться поза належною увагою.

Вивчення ономазіологічної значущості та явищ закріпленості також є відносно новою сферою наукових досліджень. Існує ряд відкритих питань, які є важливими в контексті подальшого розвитку зазначеної галузі. Практична значущість дослідження полягає в доведенні, що в межах кількох можливих трактувань нова лексична одиниця завжди придумується з одним конкретним значенням, яке в подальшому стає найкращим варіантом для інтерпретації цієї одиниці з позиції слухача/читача [6].

Поняття передбачуваності значення не може й не допускає вибору одного «правильного» значення. Вибір визначається у зв'язку як із лінгвістичними, так і з екстралінгвістичними чинниками. Зв'язок між актом словотворення й актом тлумачення слова (тобто актом передбачення значення) досить складний [2]. Цей підхід узгоджується з припущенням Бауера про те, що «слова утворюються лише тоді, коли в них є потреба; і така потреба не може бути зведена до формальних термінів» [1, с. 143]. Гірертс [3] заявив, що «слухачі та читачі можуть бути зосереджені на інтерпретаційних властивостях мови, але для мовця категоризація досвіду та втілення цієї категоризації в слові є основною лінгвістичною діяльністю». Як припускає Штекауер [4, с. 5], ключовим є те, що шляхом створення одиниці найменування у відповідь на специфічний запит мовленнєвої спільноти конкретна мова виявляє свою продуктивну здатність створювати новий, добре сформований мовний знак, використовуючи власні продуктивні типи і правила.

У той час, коли з погляду морфології відбувається ідентифікація можливих значень нових номінацій (відображених у класифікаціях різного ступеня деталізації), психолінгвісти схильні обговорювати фактори, що впливають на розуміння значення нових одиниць найменування на загальному рівні.

Процес утворення неологізмів є творчим, проте креативність мовця обмежена правилами словотвору певної мови. Існують обставини, які роблять зв'язок між актом словотворення й актом тлумачення слова (тобто актом передбачення значення) досить складним. Залучення мовленнєвої спільноти в модель і розгляд кожної нової лексичної одиниці як результат цілком конкретного і реального процесу дає змогу відобразити індивідуальні вподобання, вплив віку, освіти та професії, власне передумов спілкування (у двомовному середовищі), модні тенденції тощо, тобто соціолінгвістичні чинники, які можуть вплинути на застосування морфемно-семного принципу в тих випадках, коли передбачено більше ніж один варіант [1]. Тріада зв'язків, що існує між неодмінними компонентами кожного акту найменування, – це клас об'єктів позамовної реальності, які мають бути враховані: учасник мовленнєвої спільноти, який виконує акт найменування – словотвірний компонент мовної системи, що діє в тісній взаємодії з лексичним компонентом [2].

Штекауер стверджував: «Хоча завжди існує одне конкретне значення нового, незалежного від контексту слова, яке є найбільш передбачуваним на рівні системи, і, отже, очікується, що його буде обрано в мові, конкретні обставини його створення можуть суперечити очікуванням користувача мови» [6]. Таким чином, розглянута контекстно-вільна передбачуваність значення забезпечує загальний, об'єктивний і неупереджений погляд на інтерпретацію нових лексем, який не спотворений нескінченною кількістю потенційних мовних і позамовних контекстів, що можуть впливати на використання конкретної одиниці найменування.

Передбачуваність значення визначається як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. У нашому випадку об'єктивними

факторами є новизна, інтенсивність уживання, повторюваність, зрозумілість, контраст з іншими можливими варіантами. Під суб'єктивними чинниками розуміємо інтерес, мотиви, попередні знання, рутину життя. Передбачуваність будь-якої нової одиниці найменування значною мірою залежить від аналізу концептуального (надмовного) рівня та знань слухачів/читачів (екстралінгвістичного рівня).

Література:

1. Bauer L. Morphological Productivity. Cambridge Studies in Linguistics 95. Cambridge : Cambridge University Press, 2001.

2. Geeraerts D. «The Scope of Diachronic Onomasiology». Das Wort: Seine strukturelle und kulturelle Dimension. Festschrift für Oskar Reichmann zum Geburtstag ed. By Vilmos Angel, Andreas Gardt, Ulrike Hass-Zumkehr & Thorsten Roelcke. Tübingen : Max Niemeyer, 2002. S. 29–44.

3. Geeraerts D. Sense individuation. In Nick Riemer (ed.), The Routledge handbook of semantics. Abingdon & New York : Routledge, 2016. P. 233–247.

4. Štekauer P. An Onomasiological Theory of English Word Formation. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins. 1998.

5. Štekauer P. «Fundamental Principles of an Onomasiological Theory of English Word Formation». Onomasiology Online, 2, 1–42 [www.onomasiology.de]. «Beheading the Word? Please, Stop the Execution». Folia Linguistica, 2001. P. 3–4, P. 333–355.

6. Štekauer P. Meaning Predictability in Word Formation : Novel, context-free naming units, John Benjamins Publishing Company. 2005.

Володимир Яслик,
кандидат філологічних наук,
вчитель української мови та літератури
Богородчанського ліцею № 2,
смт. Богородчани Івано-Франківської області, Україна

ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНА ФУНКЦІЯ ІМЕННИКІВ-НАЗВ ОСІБ У РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА «ПЕРВЕРЗІЯ»

Іменник як центральна частина мови заслужено посідає найважливіше місце серед морфологічних ресурсів української мови, що зумовлено його семантичними властивостями, кількісним переважанням над іншими частинами мови, а також потенційними текстотвірними можливостями.

Актуальними є дослідження різних лексико-семантичних груп іменників на матеріалі творів сучасних письменників, зокрема Ю. Андруховича, котрого вважають «таким собі конкістадором українського образно-художнього мислення, який спроможний рішуче відкидати й позбуватися звичних, тривіальних і банальних форм, а натомість пропонувати нову якість та парадигматику мисленнєвого побуту» [2, с. 19].

Об'єкт нашого дослідження – мовностилістичні особливості найменувань осіб у романі Ю. Андруховича «Перверзія».

Творчість «патріарха постмодерної літератури» в Україні зацікавлює читача не тільки темами, а й манерою письма, колоритною мовою, якою створено карнавальні й буфонадні оказіоналізми. У романі «Перверзія» цікавою, вважаємо, для лінгвістичного вивчення лексико-семантичною групою є іменники-назви осіб. Вибір слова на позначення певного персонажа залежить від інтенцій автора, адже форми антропоніма здатні впливати, як засвідчує матеріал, на стилістичну забарвленість тексту загалом.

У романі «Перверзія» особливістю іменників-назв осіб є нагромадження однорідних лексем, які утворюють гіпогіперонімічні зв'язки. Такий синонімічний повтор, на перший

погляд, створює враження надмірності в застосуванні мовних засобів, оскільки інше слово не додає нічого нового до вже сказаної інформації. Однак нагромадження однотипних слів слугує комунікативно-експресивним цілям, що дає підстави виділити частину висловлювання й підкреслити смислове значення синоніма.

Для створення колориту й умов, у яких перебувають персонажі роману, Ю. Андрухович дуже часто перераховує осіб за національністю, родом занять, фахом. З метою емоційного та естетичного впливу на читача, вираження іронії, письменник майстерно використовує словотворчі засоби мови. Інколи утворює власні стилістичні неологізми, зокрема: *окулярник, їздун, черевомовець, допоміжниця*. Ці слова утворені за наявними словотвірними моделями, однак їхнє виникнення в художньому мовленні підпорядковане стилістичним завданням, і більшою мірою вони виконують художньо-виражальну функцію, ніж номінативну.

Стилістичні неологізми утворюються семантичним способом, відрізняються виразністю й експресивністю, є результатом метафоризації та субстантивації окремих слів і словосполучень. На окрему увагу заслуговують слова-варваризми, які автор використовує у творі, наприклад: *нонфікін-стар, нон-стоп-телевіжн-оріджісел-соуп-опер-продюсер*. Використання незувальних одиниць – свідомий вибір майстра слова для представлення навколишнього життя. Крізь призму авторського сприйняття читач має змогу (не)адекватно реагувати на ті чи ті процеси, події сучасного життя.

Найменування осіб за різними ознаками, що виявляємо в романі, – переважно стилістично-нейтральні загальноживані слова. Проте у канві твору вони набувають стилістичного забарвлення не тільки через нагромадження однотипних словоформ, але й через оригінальні епітети, які автор обирає до іменників-назв осіб. Наприклад: *марсельський єврей, дитя сефардійського племені, гнучкий і худезний студент, сардонічний Коханець, пасястий метис, гачкувата членкиня, кольоровий молодик, маленький зворохоблений італієць, бородатий*

інтелектуаліст, перелітні жінки, майже двометрового зросту зубатий мурин та багато інших.

Стилістичні форми досліджуваних іменників-назв осіб формують лексико-семантичні парадигми за допомогою морфем і суплетивних форм. Вони демонструють широкі можливості, що, на нашу думку, зумовлено антропоцентричністю мовної картини світу. Іменники-назви осіб у романі є важливим компонентом художньої системи та розвивають естетичні смисли, спрямовані на розв'язання ідейно-естетичних завдань письменника, створення психологічної характеристики персонажів.

З-поміж іменників-назв осіб найчастіше Ю. Андрухович використовує лексеми, що позначають національність, наприклад: *Мені забило груди солодким димом, я почув себе майже восковим, співи линули звідусіль, з усіх кімнат, усі ці люди ходили ще й нині у карнавальному шматті, вони ніби повизбирували його на смітниках після вчорашнього, моя бронзовонога спокусниця розчинилася серед інших мулаток, арабок, туркень, китаянок та індусок [...]; І ще – ці лампи, червоні й зелені, щось середнє між дискотекою та візантійським храмом, а також пахоці, повсюдні пахоці – від свічок і кадильниць, що з ними в руках час до часу протанцьовували повз мене перуанки, корейки, малагасійки, марокканки та філіппінки [...]; [...] так вони виводили своєю далекою від досконалості верхньонімецькою, ці ряджені Морісками і Ченцями, Кавалерами і Спудеями, Носорогами і Астрологами, Міннезінгерами і Нібелюнгами індонезійці, курди і пакистанці, чи там палестинці, а ще албанці, босняки, маври і кхмери, серед яких були, безумовно, також гайтяни, тайтяни, крїтяни і кіпріоти, конголезці, бангладешці, кот'д'івуарці та буркіна-фасяни.* Наявність такої значної кількості назв осіб за національністю чи місцем проживання, вважаємо, автор використовує зі стилістично метою, щоб показати, наскільки різношерсте й багатонаціональне наше суспільство: в одному містечку можуть проживати різні за расою, національністю, віросповіданням люди. Часте вживання вказаних номінацій дає підстави стверджувати, що увага автора прикута до зображення

життя міста або привілейованої / непривілейованої його частини.

Наступну значну групу іменників-назв осіб становлять найменування людей за родом занять і фахом, наприклад: *Ні карабінери, ні поліція, ні сам чорт. Однак іронічне наставлення прикордонників розвіяло всі його побоювання. Щиро Ваш Америкго Даппертутто, технічний секретар. Джон Пол Ощирко, Ямайка, вчитель андеграунду, тричі просвітлений, вільний ботанік і музикоман.* Лексичний склад і структура цієї групи іменників у романі зумовлені тематикою твору, а частотність використання тієї чи іншої лексеми – ступенем затребуваності професії в соціумі та ступенем релевантності в художній свідомості письменника.

Зауважимо, що автор часто використовує принизливі назви осіб за ознакою, що зараховує об'єкт номінації до певної гендерної, соціальної, релігійної, національної чи інших груп, наприклад: *Стара курва, – мовила на те резолютна пані Ада, забираючи Перфецького по під лікоть і всміхаючись до всіх на прощання, особливо до пані Шалайзер. Коли складаю пісню цю свою, Мов соловей, що тішиться в гаю, То почувуюсь ніби у раю, Де гарні шльондри шепчуть «айлав ю»!* У назвах із пейоративною семантикою, як правило, піддаються критиці спосіб життя, вчинки, діяльність, рівень розумового розвитку або виражається суб'єктивний погляд автора.

Часто виділені групи слів використовуються у формі звертань. Аналіз уживання іменників досліджуваних груп у ролі звернення засвідчив, що, виконуючи цю функцію, субстантиви відіграють важливу роль у характеристиці персонажів і репрезентації їхніх стосунків. Форма звернення експліцитно або імпліцитно репрезентує соціальні, вікові, освітні, гендерні, релігійні та інші характеристики адресата. За тим, як звертаються до персонажа художнього твору, можна дійти висновку про місце героя в системі образів-персонажів, про його стосунки з іншими персонажами, а також про авторську оцінку цієї особи.

Окремим об'єктом вивчення можуть бути іменники на позначення власних назв. Так, наприклад, головний герой роману – молодий український поет Стас Перфецький. Однак із розвитком

сюжету цей персонаж іменується по-різному, пор.: *«Він мав безліч облич і безліч імен. У колах новітньої богемної спільноти його кликано не тільки Перфецьким... Його звали Стах Перфецький, Станіслав Перфемський, пан Перфекцій, Карп Любанський і Сом Рахманський і П'єр Долинський і Птах Кайфецький. Але його також звали Глюк, Блюм, Врубль, Штрудень і Шнобль. До того ж він був Йона Риб і Жора Кур і Шура Птиць і Сюра Яйць і Слава Днів. Проте він був також Сильний Перець, Хуан Перес, Друже Перче, Перчило і Ерц Герц-Перц. Дехто знав його як Персидського, Парфянського, Парсунського, Профанського і Перфаворського. Найблищі друзі любили його за те, що він був Камаль Монхмаль, Йоган Коган, Будда Юдда, Юхан Бухан і Пу Фу. Однак усі без винятку кликали його Бімбер Бібамус, Агнус Магнус, Авіс Пеніс, Штахус Бахус і Кактус Еректус. Тож ніхто навіть не здогадувався, що насправді він Анти-Ной і Зорро Вавель і Гамбз(м)бург(х)ер і Спас Орфейський. А всього імен його було сорок і жодне з них не було справжнім, бо справжнього не знав ніхто, навіть він сам»*. Ось така постмодерністська назва витворена Ю. Андруховичем завдяки вживанню більше сорока найменувань одного персонажа.

Отже, вибір іменників-назв осіб у романі «Перверзія» є цілеспрямованим, він слугує вираженню авторських інтенцій. Ю. Андрухович вибирає оптимальний, на його погляд, спосіб номінації, використовуючи можливості лексичної системи для передачі як екстралінгвістичного змісту, так і власного світосприйняття. Використовуючи певні лексеми для номінації того чи того персонажа, автор уписує його в систему соціальних, культурних, психологічних координат, а також розкриває своє ставлення до світу.

Література:

1. Андрухович Ю. Перверзія : роман. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 486 с.
2. Голобородько Я. IsItJust A Beginning? *Дзеркало тижня*. 2005. № 19. С. 19.

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРНА КОМПАРАТИВІСТИКА

*Іванна Волосянко,
викладачка кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

*Інна Варварук,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Літературознавча методологія на сучасному етапі становлення та розвитку репрезентована різноманітними спектрами наукового інструментарію. Загалом, якщо вдається до тлумачення терміну методології як науки, з'ясуємо, що це вчення про науку: методи, прийоми, правила мислення, пізнання, якими послуговуємося під час створення наукових досліджень. У вужчому розумінні, це теоретичний базис прийомів і засобів деяких спеціальних наук, зокрема таких, як методологія управління тощо. У ключі літературознавчого та мовознавчого пізнання доцільно вести мову саме про методику дій і пізнання, а не власне методи.

Аналізуючи сутність цього поняття, тлумачимо його як *«спосіб, шлях пізнання і практичного перетворення реальної дійсності, систему прийомів і принципів, що регулюють практичну і пізнавальну діяльність людей (суб'єктів)»* [4, с. 31]. Метод, по суті, є сукупністю засобів і технік, за допомогою яких досліджується наукова дійсність: *«У сучасних умовах успішно використовують багаторівневу класифікацію методів наукового*

пізнання, відповідно до якої за ступенем загальності та сферою застосування методи наукового пізнання поділяються на: загальнофілософські, загальнонаукові, спеціальнонаукові, дисциплінарні та міждисциплінарні» [4, с. 32].

Якщо вести мову про літературознавчі методи, то їхнє основне завдання – глибинно збагнути суть художнього твору, зануритися за таємничі лаштунки творчої майстерні, оприявити формо-змістову, жанрово-стильову специфіку в найрізноманітніших текстах і контекстах з їх імпліцитними зв'язками. Серед літературознавчих студій найбільшою популярністю користуються такі методи наукового дослідження: *біографічний*, який уможлиблює з'ясування джерел виникнення мотивів, первинних образів, що наявні в образах митця; *психобіографічний* метод, який дає змогу наблизитися до розуміння специфіки авторського світогляду, що формує його унікальну поетикальну паралель; *структурно-функціональний* – основа структурно-поетикального рівня епічних жанрів; *культурно-історичний* – сприяє аналізу творчості письменника крізь призму літературної епохи з урахуванням соціального та регіонального середовища, у якому творив митець; *герменевтичний*, що має на меті з'ясувати значення й сенс знаків-символів у творі; *феноменологічний метод* зводить усе, що існує, до феноменів і описує їх інтуїтивно; *інтертекстуальний* – полягає в прочитанні одного тексту «супроти іншого». По суті, це пошук слідів інших текстів у тексті. У сучасних дослідженнях активно використовують *феміністичну критику*, що акцентує на рівності й рівноправності жінок у суспільстві на рівні з чоловіками.

Домінантну роль у методиках наукового аналізу, зокрема літературних творів, відведено аналітичному началу, адже *аналітизм* – аксіологічний складник будь-якого наукового методу.

Науковим ми можемо називати тільки той спосіб мислення, що має об'єктивне опертя на закони людського буття в гармонії з творчим, аналітичним началом. Не менш важливе значення мають і суб'єктивні якості науковця, адже саме завдяки мисленню й естетичним уподобанням ученого і визначається метод літературознавчої розвідки.

Найголовнішим обов'язком ученого-літературознавця є «не підміна» міркувального, заангажованого оцінкою з відтінком шовінізму, «горезвісним» методом «соціалістичний реалізму», напрям, що був передовим за радянських часів *«і нібито відображав боротьбу народів за соціалізм, беручи участь у цій боротьбі «силою художнього слова»* [1, с. 433]. Було проголошено, що *«соціалістичний реалізм потребує від митця правдивого, історично-конкретного зображення дійсності в її революційному розвитку. При цьому правдивість та історична конкретність художнього зображення має поєднуватись із завданням ідейної переробки й виховання трудівників у дусі соціалізму»* [1, с. 433]. Відповідний метод установлював жорсткий диктат єдино правильного творчого методологічного інструментарію.

Історико-літературний аспект аналізу текстів неодноразово засвідчував, що методологічною основою наукового дослідження є загальнофілософські принципи об'єктивності й історизму, всезагального розвитку історичного та логічного. Щодо літературознавчої методології, то вона є системою теоретико-практичної дослідницької діяльності включно з комплексом прийомів критичної рецепції, ключова роль якої полягає в її ідейно-естетичній оцінці творчого письменницького доробку; з'ясуванні «місця» цих творів у літературному процесі; виокремленні його негативних чи позитивних якостей зокрема.

Дослідницька праця фахівця розпочинається з активізації аналітичної думки, з намагання потрапити в епіцентр авторського задуму, простежити формо-змістову особливість, концептуальну нюансність художнього пізнання, естетичне осмислення світу. Процес осмислення художнього твору не має часо-просторових кордонів. Він може тривати вічно, адже в мистецькому творі закладена смислова поліфонія, його можна декодувати щораз по-новому, віднаходячи при цьому різні, раніше не бачені, сенси та смисли. *«...Текст не тільки генератор нових смислів, але й конденсатор культурної пам'яті. Текстові притаманна здатність зберігати пам'ять про свої попередні контексти»;*

«Породження тексту пов'язане з багатократною семіотичною трансформацією»; «Читач вносить у текст свою особистість, свою культурну пам'ять, коди й асоціації. А вони ніколи не ідентичні авторським» [2, с. 322]. Основне завдання дослідника тексту – почути «голос» самого тексту, розкрити імпліцитні прошарки в його глибинах, шукати з ним «порозуміння» через методи різноманітних літературознавчих практик.

Останнім часом у літературознавчих розвідках все частіше застосовують системний підхід у дослідженні текстуального масиву, що всесторонньо, критично, не обмежуючись однією методологією, дає змогу дослідити художній світ, адже кожен твір є явищем системним і вимагає підходу до себе як до літературознавчого феномена.

Література:

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ : «Либідь», 2001. 486 с.
2. Голянич М., Іванишин Н., Ріжко Р., Стефурак Р. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
3. Голянич М. Внутрішня форма слова і дискурс : монографія. Івано-Франківськ, 2008. 294 с.
4. Добронравова І. С., Руденко О. В., Сидоренко Л. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Ч. 1–2. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
5. Література. Теорія. Методологія. / пер. з польськ. С. Яковенка / упор. і наук. ред. Д. Ульницької. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 543 с.

Анастасія Гребенюк,

студентка Фахового коледжу

ЗВО «Університет Короля Данила»,

м. Івано-Франківськ, Україна

Іванна Волосянко,

викладачка кафедри перекладу та філології

ЗВО «Університет Короля Данила»,

м. Івано-Франківськ, Україна

ДОМІНАНТНІ АСПЕКТИ МІЛІТАРНОГО ТЕМАРІО В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Війна – синонім хаосу та смерті. Відомий на весь світ теоретик воєн Карл фон Клаузевіц іменує війну *«організованим насильством, що ставить перед собою політичні або соціальні цілі»* [4, с.30]. Дослідник стверджує, що *«війна є не лише справжнім хамелеоном, – оскільки вона децю змінюється в кожному конкретному випадку, – у своєму загальному зовнішньому прояві вона також унаслідок властивих їй навид'ємних властивостей, є дивною трійцею. Первісні насильство, ненависть і ворожнеча, що розглядаються як сліпі сили природи; гра випадку і можливостей, усередині якої вільний поневірятися творчий дух; і певний елемент субординації як знаряддя політики, що робить її залежною від чистого розуму»* [4, с. 30]. Незважаючи на прогрес і розвиток цивілізації, нам усе одно доводиться стикатися віч-на-віч із розбратом і руйнацією. Тема війни залишатиметься завжди актуальною, адже *«війна – звичний стан людства. Історики підраховали, що за час існування людства пройшло понад десять тисяч війн, а тривалість «вічного миру», який укладався неодноразово, становила в середньому дев'ять років»* [5, с. 10]. Обов'язково знайдуться люди з божевільними ідеями підкорити світ холодною зброєю.

Упродовж існування людство часто брало участь у кровопролитних війнах. Такою була Троянська війна, яку так майстерно описав у своїй «Іліаді» відомий давньогрецький

поет Гомер. Зі «Слова о полку Ігоревім» 1185 року дізнаємося про черговий військовий конфлікт, який стосується Київської Русі. Проминуть століття, у яких також буде з'являтися війна, що принесе багато лиха, бід і смертей, забиратиме життя не тільки воїнів, але й мирних людей. Далі – Перша світова, а за нею її сестра – Друга світова.

Але війни залишають по собі не тільки розруху та смерть, а ще й слід у художній літературі. Такими «слідами», наприклад, стануть роман «На Західному фронті без змін» Еріха Марії Ремарка та автобіографічний роман «Прощавай, зброє» Ернеста Хемінгвея. Говорячи про цих класиків світового масштабу, варто зазначити, що вони створили бестселери, які ніколи не знеціняться. У творчості «втраченого покоління» не знайшлося місця фантастиці, казковому життю й іншій ейфорії, що так ошчасливило душу читача. Ні, на сторінках романів жорстока реальність, де кожен другий міг ушіймати кулю чи випадково натрапити на міну.

На жаль, і сучасна Україна стала жертвою війни. І ця війна не є винятком, адже теж, як і інші, залишає по собі сліди в мистецькому світі. Вона слугує причиною появи нового культурного пласту не тільки в художній літературі, а й у мистецтві загалом. За цей військовий рік і попередні довоєнні було створено багато муралів, картин і плакатів, відзнято фільмів і, звісно, написано книг.

Відомі українські письменники сучасності С. Жадан, Ю. Ілюха, В. Шкляр, М. Батіг та ін. написали не один твір, у якому зобразили відвагу українського народу. Згадуючи Василя Шкляра та його бестселер «Чорний ворон. Залишенець» і не менш популярний роман про УПА «Троща» розуміємо, що український народ боровся зі своїм найбільшим ворогом не одне століття. Боровся з ворогом, що так палко жадав знищити нашу гідність, стерти з лица землі цілу націю.

Повертаючись до сучасності, тему війни зустрічаємо й у сучасній підлітковій прозі (В. Теремко, С. Гридін та інші), де головними героями стають діти, підлітки, що втратили спокійне життя з приходом загарбників. Якщо розглядати літературу

крізь призму «дорослого» кругозору, то варто згадати невелику книжечку поезій у прозі Михайла Батога «Ті, що спалахнули у небі зірками». Вона залишає по собі незвичний «післясмак» гіркоти. У ній немає героїчних описів бойових баталій чи загиблих військових. Місце героїв і подій посідають потужні емоції, почуття й думки звичайних людей: батька, що молиться за сина; матері, що гірко плаче; бабусі, що просить у Богородиці захисту для свого онука; дівчини, що чекає на коханого; самого хлопця, що поїхав захищати свою державу й український народ, свій дім, родину та гідність. Це не тільки збірка поезій у прозі чи коротких оповідок, а й сповідь тих, хто чекає: *«Квітневе сонце цілує тебе в чоло, торкається твоїх уст моїми сльозами. Вони розривають мені душу навпіл і спливають моїми божевільними поцілунками на твої очі, обличчя. Коротко стрижену голову... Проводжаю тебе на війну, сину, ... хоча народжувала для миру...»* [1, с. 18]. Упродовж життя не один раз доведеться стискатися материнському серцю, відчувати присмак битого скла, суму, горя й душевних страждань.

Збірка М. Батога просочена не тільки філософськими роздумами про життя та людське буття, але й чимось сокровеним, що дає змогу кожному окремо взятому реципієнтові тлумачити її приховані смисли на власний лад, занурившись у свій інтимний світ: спогади прабатьків про минулу війну, жінок, що смакують вишнями та пахнуть лісом далекого дитинства, яблуками й проникливою святістю; роздуми сина про теперішній скрутний час, далекі чвари 2014 року. Ця збірка демонструє образ війни зовсім інакше – проникливо, до закапелків кожної окремо взятої душі.

Книга «Східний синдром» Юлії Ілюхи також описує воєнне сьогодення. У центрі роману життя трьох людей, яких доля поєднала на лінії фронту. Кожен має певну пережиту проблему, складне минуле й несприйняття іншими. Герої намагаються разом подолати всі негаразди й бар'єри на шляху до простого людського щастя. Ця трійця не знає, що їх чекає завтра чи навіть зараз, але розуміє, що спільними зусиллями можна багато вирішити чи досягнути мети.

Як і в збірці М. Батога, у книзі Ю. Ілюхи «Східний синдром» немає описів кровопролиття чи батальних сцен, які часто присутні в літературі такого стилю. Упродовж усього твору авторка акцентує на психології життя головних героїв, їхніх проблемах та емоційно-психічному стані. По-особливому сконструйований сюжет не передбачає чітких паралелей з певними реальними подіями. Центральною у творі є не війна на Сході України, а внутрішня боротьба головних героїв, подолання після зустрічі з війною суперечливого й зачерствілого «людського» – власного «его».

Реалістична манера написання, опис реальних життєвих обставин, добре продумані психотипи художніх образів – без зайвого емоційного напруження, надмірних пафосу й патріотизму – створюють дійсно актуальну й повчальну історію. Такою вона і є – правдива та чесна.

Слід згадати ще про один сучасний твір, який свого часу став бестселером, на появу якого чекали фанати творчості його автора – Сергія Жадана. Мова йтиме про роман «Інтернат», що також не оминув теми війни. З головним героєм читач спільно відчуває всі емоції та переживання: страх, біль, стискання серця й розпач. «Інтернат» дає підстави подумати про те, ким ми є і ким станемо, якщо не зійти з резигнаційної життєвої дороги. Атмосфера книги також особлива: холодна, вогка, темна, з нотами жаху. Чудово витворені описи природи, одягу, людей, створюють в уяві читача своєрідну кінематографічну картину, яку бачить головний герой. Незважаючи на місцями примітивні метафори й певні банальності, твір має явно виразний ідіюстиль Сергія Жадана: швидкі, речитативні репліки без зайвого пафосу та ейдетики.

Крізь призму різноманітних художніх деталей, символів автор демонструє головну ідею та проблематику роману, підштовхує читача до глибокого осмислення змісту. Образи собак відіграють у книзі не менш важливу роль. Хтось із них виступає на чиємусь боці, хтось же відстоює власні кордони самостійно, але всі вони готові кинутись на ворога, щоб захистити себе. Собаки символізують людей, які також можуть так поводитися.

Проте найголовнішим наскрізним образом роману є саме інтернат – потужний збірний образ людства, де всі ми є безхатками, загубленими в цьому великому, вогкому світі, які не можуть знайти рідних їм людей, не знають нічого, окрім як захищати самих себе й намагатися вижити щодня.

Незважаючи на дух смерті, запах крові та холод, що пронизує нас і сковує з кожною прочитаною сторінкою, твір завершується на позитивній ноті, хоча все-таки війною. Це дає нам змогу збагнути: буде ще багато болю й бід, доведеться ще не раз обирати між життям і смертю. Роман вражає не кривавими сценами, не смертями, не душевними переживаннями, думками головного героя, а усвідомленням того, що все є справжнім. Війна не тільки на сторінках книг... За декілька сотень кілометрів іде вбивча війна – справжня, значно страшніша, ніж та, яку описують у художніх творах.

Як уже зазначалося, твір не про війну; він про причини, через які вона виникла. Це про банальну байдужість, пасивність українців, які проживають у різних куточках країни й нарекли себе аполітичними. «Інтернат» дає можливість побачити, зрозуміти власне місце в цій війні: на чиему ти боці, хто є твоїм ближнім, які твої дії у вирішенні воєнного конфлікту.

Книга нагадує, що ти вже не можеш думати: «Я не цікавлюся політикою.» або ж «Я втомилася від війни.», «Я не хочу про це згадувати, знати й читати.», «У мене немає можливості допомогти.». Усі ці себто відмовки зникають самі по собі. Таким є твір – готовим навчити й допомогти зрозуміти власне місце в житті суспільства.

Сучасна українська література – найпотужніша національна нарація. Вона формує наш світогляд, учить правдивому розумінню реалій і допомагає знайти своє істинне «Я». Важлива в наш час тема війни продовжує набирати обертів, даючи майстрам слова можливість написати щось нове й неординарне. Література сьогодення не «перехрещується» з ремарківськими творами, де є багато жахливих батальних сцен, а створює новий якісний продукт, акцентує увагу на осмисленні прочитаного, що

дає підстави говорити про народження нового, інтелектуального українського епосу. Більшість героїв книг українських письменників знаходить свої прототипи в сучасному реальному житті, таким чином демонструючи реальність без фальші. Завдяки такій літературі маємо пишатися тим, що ми – українці, розуміти, що ми – один народ, одне ціле й повинні боротися пліч-о-пліч за свої свободи і права. Ми – нація вільних людей, готових нещадно нищити спільного ворога. Наша зброя – це братерство, слово, озброївшись яким, письменники на мистецькому фронті створюють сучасні шедеври, руйнують стереотипи про українську тривіальну літературу та прославляють українську націю на весь світ.

Література:

1. Батіг М. Ті, що спалахнули зірками. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. 64 с.
2. Жадан С. Інтернат. Чернівці : Меридіан Черновіц, 2017. 336 с.
3. Ілюха Ю. Східний синдром. Київ : Видавництво «Український пріоритет», 2017. 472 с.
4. Карл фон Клаузевіц. Принципи ведення війни. Київ : ВД «Професіонал», 2022. 274 с.
5. Манда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.

*Олеся Мельник,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов
Вінницького національного технічного університету,
м. Вінниця, Україна*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ДМИТРА МАКОГОНА У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ДОБИ З СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ

Дмитро Макогон – видатний поет, людина безкомпромісної, пристрасної вдачі, яка не дозволяла йому запліщувати очі на насущні проблеми бездержавного народу, роз'єданого російською й Австро-Угорською імперіями. Знайомство Дмитра Макогона з Іваном Франком стало одним із вирішальних чинників у становленні його як митця. Особливо помітний вплив Франка на поезію Д. Макогона. І йдеться не лише про численні альянзи та ремінісценції, але й про загальну пафосність, тип риторики поетичних текстів, образно-сміслові ряди, художні прийоми тощо.

Показовими для характеристики естетичних переконань письменника, що постали в орбіті Франкового ідейного впливу, видаються антидекадентські думки з приводу ролі поета і його мистецького слова в суспільстві: «... поети повинні додавати громадянству життєвої енергії, зогрівати до боротьби і піддержувати віру у її повний успіх, а вже ніколи не повинні ширити зневіри, знеохоти і апатії» [1, с. 7].

Світоглядні позиції митця (а це передовсім народницька ідеологія, пройнята гуманістичними інтенціями) зрештою чи не найповніше втілилися в його поетичному світі, словненому громадянського пафосу, безкомпромісної національно-визвольної революційної пристрасності, декларативного, а часом і маніфестного характеру, поєданого з глибоко суб'єктивними, особистісними переживаннями. Принаймні в такому ключі сприймаються поезії Д. Макогона, написані упродовж 1900 – 1907 рр. й об'єднані в збірку «Мужицькі ідилії» (Чернівці, 1907), що

вийшла, до речі, того ж року, коли в родині Макогонів народилася донька Дарина – у майбутньому відома українська письменниця Ірина Вільде.

У радянський період літературно-критичне осмислення художньої спадщини Д. Макогона обмежалося в основному передмовою до видання його поетичних і прозових творів, публікацією кількох його художніх текстів у збірнику «Письменники Буковини», а також спорадичними згадками в періодиці. Спостерігаємо, по суті, лише фіксацію відповідних мистецьких фактів, основних подій життєвого і творчого шляху автора. Про комплексне ж осмислення художнього феномена письменника в органічному зв'язку з провідними літературно-мистецькими тенденціями порубіжної епохи в цьому випадку не йшлося.

Лише після здобуття Україною державного суверенітету стало можливим оприлюднення невідомих архівних матеріалів про Д. Макогона як активного учасника Української військової організації, а пізніше – Організації українських націоналістів. Ідеться, зокрема, про ґрунтовну розвідку В. Качкана «Нові архівні документи про родину Макогонів».

Д. Макогона-поета та прозаїка донині фактично можемо віднести до українських авторів, іще не відомих широкому читацькому загалу. Ідеологічно проскрибований свого часу, його художній спадок належним чином не поцінований і не осмислений вітчизняним літературознавством. Недослідженою виявляється більшість поетичних і прозових текстів Д. Макогона, що репрезентують його світоглядні засади, індивідуальну манеру письма, особливості поезики, стильові домінанти, естетичну й образну системи тощо.

Естетичні й морально-етичні контури його поетичного світу визначають ідеї гуманізму, людської гідності, свободи й справедливості, захисту прав усіх знедолених і ошуканих, обстоювання національної самобутності й державної незалежності України. Ці риси споріднюють художні шукання Д. Макогона з поетичною практикою І. Франка, М. Старицького,

П. Грабовського, Б. Грінченка, В. Самійленка, О. Маковея, інших митців тієї доби.

Так, показово, що більшість віршів збірки «Мужицькі ідилії» належить до так званих прикладних жанрів реалістичної лірики, покликаних до життя певними суспільними потребами та спрямованих на конкретного адресата. Це референтні поезії, з-поміж яких найхарактернішими жанровими різновидами є послання, присвяти, епістоли («Не забуду...», «О ти, пригноблений народе...», «Шалійте...»), вірші-заклики («Вставай народе!», «Єднаймося, браття...», «О, нещасний хлопе...», «Воскреснем!», «До роботи», «На віче!»), вірші-розмірковування («Два світи», «Сівач і вітер», «Контраст», «Вітер віє...» тощо), «рольові» монологи («Мужицькі думи восени» тощо) чи й діалоги («Гей, мужику!...») тощо. Окреме місце посідають нечисленні зразки поезії медитативного характеру, сповнені інтимно-суб'єктивних письменницьких роздумів («Сльота», «До весни», «Співай, мій пташку...»).

Найбільш частотними, тож лейтмотивними в збірці, є відтворення страждань українського народу (образ останнього репрезентовано переважно селянством), його економічного й духовного зубожіння, роздуми над універсальними законами світобудови, перейнятість соціальними антагонізмами (наприклад, у «Контрасті» показаними в дусі поезії «Учта» М. Старицького), самою природою соціальної нерівності, намагання осмислити місце поета-громадянина в житті, утвердження думки про те, що «настане небавом нам радісний день, / в яким всі щасливо маєм жити...».

Поетичні твори Д. Макогона сприймаються насамперед як вияв його суспільно-політичної позиції, продовження свідомої й цілеспрямованої боротьби за ідеали національної й особистої свободи, соціальної рівності, громадянських прав. Ці концептуальні засади його творчості відстежуються певною мірою в програмній поезії «Вставай, народе!», яка й відкриває збірку: «Вставай, народе, з сну будися! / Доволі вже блукав ти, брате, в тьмі. / Поглянь на себе, подивися / На жизнь свою у вражому ярмі [2, с. 4].

Лірико-агітаційна риторика, заклики й імперативні спонування до дії («вставай, народе», «уствай в ряди», «спіши до бою» тощо) тут поєднуються з викладом власної концепції пошуку «святої правди», що в поетичному світі автора уособлює тяжіння до ідеалів справедливого, гуманного світоустрою, побудованого на началах рівності, свободи й демократії.

Загалом же ідея служіння поета суспільно важливій справі виступає провідною у творчості письменника. Вона реалізована в різних аспектах (служіння словом, ділом, активний вияв співчуття, намагання дати пораду, накреслити програму дій, повернути увагу до важливих справ тощо) й актуалізується в багатьох віршах. Серед найхарактерніших у цьому плані назвемо поезії «Воскреснем!», «Бог і Сава», «Царський маніфест», «Чи ти знаєш?», «Плугатар», художня образність яких, як і ідейне звучання, пафосність, були типовими для вітчизняної поетичної практики означеного періоду.

Ідеться головним чином про поєднання реалістичної (а подеколийнатуралістичної) естетикивзображеннінавколишнього світу з неоромантичним пафосом активізму особи, ліричного героя, який береться змінити існуючий стан речей. Аналогічні тенденції в словесно-образному мисленні, до речі, спостерігаємо в творчості І. Франка («Гімн. Замість пролога», «Наймит» тощо), М. Чернявського («Мої, радощі і суми», «Борцям – героям», «Всі надії мої...»), «Кайдани», «Сором в п'їтми духа»), П. Грабовського («До України», «До українців», «Народові українському») й цілого ряду інших митців межі століть.

Окрім того, аналіз на текстовому матеріалі порушеної проблеми художнього втілення особистості поета-громадянина, поета-месії та його ролі й місця в суспільному житті свого народу дає підстави виокремити кілька суттєвих моментів. Насамперед для громадянської лірики Д. Макогона (як і загалом для вітчизняної поетичної практики, починаючи з Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Олександра Олеся та закінчуючи Є. Маланюком) властива певна профетична визначеність. Сучасні дослідники пов'язують її з тим типом світоглядно-християнської

літератури, де письменник ототожнюється з пророком як виразником волі вищої, трансцендентної сили, провідником незаперечних істин [5, с. 34]. Цікаво, що І. Франко в одній зі своїх літературознавчих праць фактично сформулював це твердження у вигляді мистецького кредо: «Поет есть винайдення іскри божества в дійсності» [5, с. 399].

У поетичному світі Д. Макогона ця теза набуває статусу філософсько-морального імперативу, етичного закону, завдяки якому письменник стає творцем нової реальності, одухотвореної вищою ідеєю свободи, рівності, справедливості (згадаймо у зв'язку з цим і вже цитований вислів щодо призначення поетичного мистецтва бути своєрідним каталізатором суспільної думки, рушієм громадянської свідомості).

Така позиція реалізована безпосередньо у вірші-посланні «Співакові». Головна увага в поезії сконцентрована на образі «співака», у піснях якого втілене божественне одкровення. Відтак вони здатні запалювати серця людей, пробуджувати їхню свідомість і надихати на нові звершення заради майбутнього.

Історична місія поета-громадянина, за Д. Макогоном, полягає в тому, щоб служити рідному народові власним «словом-піснею: «Ти (*звернення до співака, поета. – О. М.*) катам кинь смуток й горе, / нам дай – бодрості, відваги, / звесели нам серце хворе / й до борні додай нам снаги» [1, с. 228]. Основне смислове навантаження тут виконують контрастні образи «пісні горя і недолі» та «пісні сильної, як шум моря», що по-різному впливають на психоемоційний стан аудиторії, породжують дихотомійні почуття.

Тож художній світ поетичної творчості Д. Макогона є своєрідною мистецькою амальгамою «олітературеної» західноукраїнської дійсності, дорогих автору суспільно-політичних ідей, «відфольклорних» навіянь та синтезованої внутрішньолітературної сукупної традиції української поезії ХІХ – початку ХХ ст., індивідуальних ідейно-мистецьких переваг.

Визначальними ідейними первнями лірика є ідеали людського активізму, гармонізації світопорядку та взаємин «людина –

суспільство», «людина – природа». У літературній акцентуації цих лейтмотивів художнього світу митця їм відповідними виявилися засади поетики й образність реалістично-«народницького», натуралістичного й неоромантичного письма.

Література:

1. Макогон Д. Я. Вибрані оповідання / Підготовка текстів та вступна стаття О. С. Романця. Львів, 1959. 121 с.
2. Макогон Д. Мужичькі ідилії. Поезії. Чернівці : «Руська Рада», 1907. 61 с.
3. Франко І. «З вершин і низин» / Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 1.
4. Історія української літератури ХІХ ст. (70–90-ті роки) : у 2 кн. : підручник / О. Д. Гнідан, Л. С. Дем'янівська, С. С. Кіраль та ін. / за ред. О. Д. Гнідан. Київ : Вища школа, 2003. Кн. 2. 439 с.
5. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ : Наук. думка, 1980. Т. 26.

*Людмила Остапова,
викладачка кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОБРАЗ «ЧУЖИНИ» У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

В українській літературі є унікальна постать, яка набагато більша за постать письменника, поета, більша навіть за генія, більша за символ, своєрідний культ, який став нашим минулим, є нашим теперішнім і буде нашим майбутнім. Це постать Тараса Григоровича Шевченка. Про значення Шевченка для українського народу дуже влучно висловились І. Дзюба та М. Жулинський у передньому слові до шеститомного видання творів письменника: «...Шевченко як явище велике й вічне –

невичерпний і нескінченний. Волею історії він ототожнений з Україною і разом з її буттям продовжується нею, вбираючи в себе нові дні і новий досвід народу, відзиваючись на нові болі й думи, стаючи до нових скрижалів долі. Він росте й розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його осягнення. Ми на вічнім шляху до Шевченка...» [5, с. 9].

Тарас Шевченко належить до людей, які стали вісню в системі часовиміру, по якій українське суспільство рухається вперед. Українці від часу першого видання «Кобзаря» читають твори Шевченка, але не тільки тексти. Оцінюючи цю могутню постать, можна говорити і про те, що ми читаємо самого Шевченка і, мабуть, не стільки від 1840-ого року, а, напевно, ще від 1814, і, може, навіть і цей рік є пізнішим від початку відліку. Бо твори поета й сам митець не постали раптово, з нічого. «Гайдамаки» і «Перебендя» – це вся минула історія, це козацтво, яким поет захоплювався. «Єретик» і «Кавказ» ідуть поряд із членством Шевченка в Кирило-Мефодіївському братстві. Ми не можемо говорити про Шевченка як текст тільки в тих вимірах, у яких він перебував фізично, але й у тих, якими він жив і які спричинили багатозначність тлумачень його творчості; у тих вимірах, завдяки яким Шевченко весь час є відкритий для дослідників і читачів [4, с. 14].

Т. Шевченко був «сином мужика», як висловився І. Франко, й народився в бідній селянській хаті. У нашу динамічну епоху ми навіть уявити не можемо, які відстані віддаляли, у прямому й переносному значеннях, хату Шевченка поблизу Дніпра від тодішніх культурних центрів. Але ми не завжди звітуємо собі, що й хата бідного селянина була своєрідним культурним центром. Бо в ній жила людина, яка створила дивовижну поезію, глибоку філософію, мужик, який умів у своєму талановитому усному слові сміятись і плакати водночас, але сміятись і плакати з такою силою, що той плач і той сміх, здається, чули небеса. Усе це увібрав у себе геній Шевченка.

Поезія Кобзаря актуальна в будь-який час, проте зараз, коли росія напала на Україну та розпочала повномасштабну жакливу

війну, Шевченка цитують буквально всі. Кажуть, поет був пророком, оскільки в його віршах «лунає» ненависть до всього російського, зневага москалів і безмежна любов до України: *«Кохайтеся, чорнобриві, / та не з москалями, / Бо москалі – чужі люде, / Роблять лихо з вами...»* [6, с. 34]. Цей поетичний «наказ» Шевченка має жити вічно у свідомості й серці кожного українця, від малого до великого, покоління сучасного й усіх прийдешніх!

Узагалі у творчості Шевченка переважають такіконцептуальні пари, якими найчастіше оперує поет: «рідна сторона» й «імперська чужина», «свій (український)» і «чужий (московський)», «місто» і «село», «розум» і «серце», «минуле» і «майбутнє», «добро» і «зло» тощо. Але головною ідеєю творчості Т. Шевченка була Україна як обрана Богом земля, що є реальним простором-всесвітом, оскільки втілюється в реальність через топоси Дніпра, степу, дому, хутора, села тощо, що насичують її сферу відповідною семантикою. Україна в Шевченка асоціюється з раєм, із цілим світом: *«Світе тихий, краю милий, / Моя Україна!»* [6, с. 183].

Закономірно у творах виникає термінологічна асоціація «антисвіт», тобто чужина. Чужина представлена в поета як рай навпаки, як «антитеза Україні» [1, с. 9]. У цьому плані цікавими видаються міркування Ю. Барабаша про характерні риси образу петербурга в поетичній спадщині Т. Шевченка: «Він (петербург) залишався не просто чужим, але глибоко ворожим. Місто-страшний сон, місто-упир, побудоване на крові і трупах, трясовина, засипана кістками тисяч і тисяч козаків; символ царювання ненависного «петрухи», «першого» з тих, хто розпинав «нашу Україну», і тієї, «второї», яка остаточно доконала «вдову сиротину»; барліг вінценосного «медведя»; збіговисько розшитих золотом лакиз, метких «землячків» у мундирах з казенними «циновими гудзиками», що «по-московській так і ріжуть»... Такий погляд на петербург Т. Шевченка, зокрема, в поемі «Сон», яка складає разом з епістолярієм, шевченківський «петербурзький текст» до заслання. Ідіолект цього «тексту» Шевченка – гримуча суміш із проклять, нещадної сатири, зневажливого насміху» [1, с. 45].

Шевченко в зображеннях петербурга послідовно й свідомо не іменує його, передаючи через такий прийом власні відчуття від сприйняття міста і просторове розміщення цього топосу в системі твору. Такий опис має на меті створити враження ірреальності, несправжності петербурга, його існування в іншій, аніж простори України, Дніпра онтологічній сфері, що істотно відрізняється своїми законами від умовно реального простору. Очевидно, такою була закономірність творення ірреального місця Шевченкового космосу, який, мабуть, задля рівноваги й цілості допускав у своїх межах «мінус-простір», обернено протилежний до простору сакралізованого, упорядкованого. У поемі «Сон» («У всякого своя доля...») натрапляємо на таке бачення топосу чужини, чужого міста: *«У долині, мов у ямі, / На багнищі город мріє; / Над ним хмарою чорніє / Туман тяжкий... Долітаю – / То город безкрайї, / Чи то турецький, / Чи то німецький, / А може, те, що й московський. / Церкви, та палати, / Та пани пузати, / І ні однісінької хати»* [6, с. 266–276]. Розташування петербурга, за Шевченком, «у долині, мов у ямі» означає ближче до потойбіччя, не кажучи вже про «багнище», майже болото, знане всілякою чортівнею та, крім того, загачене козацькими трупами, іншими словами, наповнене тінями мертвих, довершує загальну картину ірреального простору.

У творах Т. Шевченка концепт міста (петербурга) значно віддалений від сакрального центру України – хутора й села. Свідомість персонажів засвідчує розташування петербурга на межі освоєного світу – серед боліт і одвічного холоду. У такий спосіб створюється опозиція України – петербурга (села – міста) як уособлення «свого» – «чужого». Відтак цілеспрямовано підкреслюється примарність існування міста, на відміну від Батьківщини, від рідного села, які є історично тяглими, а тому й сакралізованими: *«Село! І серце одпочине: / Село у нашій Україні – / Неначе писанка, село... / А кругом широколистії тополі, / А там і ліс, і ліс, і поле, / І сині гори за Дніпром. / Сам Бог витає над селом...»* [6, с. 323].

У Шевченка топоси хутора й села, що входять до макротопосу

України – структурно-художні, домінуючі категорії всієї його творчості. Світовідчуття, світосприйняття та світогляд Шевченка базувалися саме на цих словообразах. Перспективи розвитку незалежної української держави Шевченко вбачав насамперед у розквіті української літератури, культури, що призведе до відродження національної свідомості народу, визначення історичного сенсу й перспектив його буття, визнання етнокультурної унікальності українства. «Його перейнятість Україною була унікальним явищем в інтелектуальній історії того часу, – зауважує Ю. Луцький, – і в своїй самотності й пристрасності він був постаттю, яка майже не знала напівтонів» [3, с. 178]. За словами Ю. Барабаша, «для сучасного читача в імені, людському образові та поетичній спадщині Шевченка, в його вічно живому Слові втілена сама Україна. Поза Україною не досягнемо Шевченка, без Шевченка не зможемо ні увияти, ані вповні збагнути Україну» [1, с. 3–4].

Література:

1. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо-й національно-парадигма / Юрій Барабаш. Київ : Видавн. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 181 с.
2. Куліш П. Твори : в 2 т. / Пантелеймон Куліш. Київ, 1989. Т. 2. 620 с.
3. Луцький Ю. Між Гоголем і Шевченком / пер. з англ. Р. Доценка; вступ. ст. М. Рябчука. Київ : Час, 1998. 254 с.
4. Мицан М. Шевченко як текст: класичне і модерне прочитання (П. Куліш і М. Євшан). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Випуск 33 : Теорія літератури та порівняльне літературознавство. Част. 1. «Естетика модернізму і постмодернізму». Львів, 2004. С. 13–19.
5. Шевченко Т. Зібрання творів : у 6 т. Київ, 2003. Т. 1 : Поезія 1837–1847. С. 9–66.
6. Шевченко Т. Твори : у 2 т. Київ : «Варта», 1993. 640 с.

*Зоряна Родчин,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного
медичного університету,
м. Івано-Франківськ, Україна*

МОДУС ГЕРОЇКО-МІФОЛОГІЧНОГО У П'ЄСІ С. БУЧАКА «ОЙ ВИДНО СЕЛО...»

Ми обрали модус героїчного за об'єкт дослідження не випадково. Передовсім це виклик сьогодення. Адже що таке відвага? Це сила духу, котра допомагає людині перебороти страх при здійсненні небезпечної, проте важливої справи. Відвага властива героям. Власне, за «Тлумачним словником української мови» сема *герой* акцентує на таких необхідних для нашого дискурсу поняттях: «1. Видатна своїми здібностями й діяльністю людина, що виявляє відвагу, самовідданість і хоробрість у бою, переможець, звитяжець, лицар, витязь, здобувець. 2. Людина, яка втілює основні, типові риси певного оточення, часу, певної епохи тощо, кумир, ідол» [5, с. 424]. Питаннями дослідження героїчного займалися такі науковці, як: Ю. Барабаш, І. Яремчук; а саме героїчної драми: В. Фролов, А. Козлов, В. Працьовитий, С. Хороб та ін.

Звернення до героїчних тем наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття поставало на часі, оскільки ще Іван Франко підкреслював необхідність у літературних героях як представниках «квінтесенції нації», котрі мають можливість впливати на її (нації) свідомість. А за Хосе Ортегою-і-Гассетом, героїчне бере початок у реальному акті волі. Воля є парадоксальним об'єктом, який починається в реальному та закінчується в ідеальному, – тема трагедії.

Сягаючи граней минулого, відзначимо, що серед фольклорно-національних архетипів під «героїчним» розуміли доблесть відважної людини, її фізичну силу; в античні часи – причетність витязя до світу богів; у середні віки – аскетичне самозречення.

Тож починаючи з часів класицизму, митці надавали великої ваги героїзації персонажів і твору в цілому, проте сам героїзм дещо втрачав свої прерогативи. Безперечно, й у час романтизму були спроби абсолютизації таких образів у обробках чи інтерпретаціях переказів і легенд минувшини, у яких чільне місце посідала жертвність героя-мученика внаслідок конфлікту персонажа та системи.

Сьогодні героїв і твір про них розглянемо не з історичного погляду, а радше з літературознавчого, оскільки ще Аристотель надавав прерогативу «красному письменству, взагалі естетичній свідомості як ціннісній» у кращому змалюванні «живого, мінливою текучого потоку історії в його відкритій людськи-теплій формі ненастанного чуттєво-вольового становлення, ніж відсторонено-зверхній свідомості гносеологічній» [2, с. 54].

Візьмімо до розгляду драму С. Бучака «Ой видно село...» (Тернопіль, 1936), де автор задіює більше елементів символістського художнього мислення, надаючи їм передусім вигляд пуанту з політичних проблем. Події п'єси відбуваються в селі Кобиляках на Полтавщині в 1917–1920 роках. Уже перші репліки персонажів готують реципієнта до розгортання «бурі». На це вказують природні езотеричні провісники: «сонечко якое так сумно світить», «старі дерева попускали гилля», «щось недоброго висить у воздуху», – які одночасно викликають у персонажів сугестії про «срамотну минушість»: про великого гетьмана Мазепу, про москалів, про вірного і проворного Орлика та про клятого зрадника Носа. Вивільняючи діяння останнього, драматург відразу подає вказівку архаїчного спрямування (одна з властивостей творів початку ХХ століття) щодо Юди, історичних героїв і не тільки.

Іван: У великих зривах все бувають Юди. Нещасний народ (*голосніше*), який видав із себе таких людей великих, як Хмельницький, Мазепа, Виговський, Богун, – видав рівно ж і Носа... Ми вміємо вмирати, як герої, але живемо, як люди малі! [3, с. 18].

За допомогою цієї сентенційної репліки С. Бучак вичленовує

трагічну колізію «малої людини» в кривавих конфліктах. Так, обов'язковим для символізму є спрямування уваги реципієнта на міфологічних образах, які чітко постають на-гора в аналізованій п'єсі. Насамперед ідеться про нездійсненну віру персонажів у диво – перемогу в утвердженні УНР. Типологічно автор проводить паралель між «малим Давидом» і «кровожадним Голіафом», указуючи при цьому, що «гріх Полтави повторюється». Укотре крізь підтекст проступає основна думка твору – «криза малої людської особистості» [4, с. 70], – що неодноразово спостерігаємо в п'єсах Лесі Українки, М. Куліша, В. Винниченка. Її причину драматург знаходить у Гегелівській тріаді: держава/народна культура/народна держава. Власне, С. Бучак постулює до незаперечної аксіоми: Україна «зберегла світові культуру, але не мала щастя до великих мужів-державників» [1].

Наступну деталь, скеровану на міфологічні образи, виразно видно під час розмови двох братів Стерняченків. Упродовж суперечки йдеться про те, чи зможе мати відпустити синів на святе діло – захист незалежності Української Республіки. Драматург прирівнює силу духа Насті Стерняченко до сили духа Матері Божої у свідомому відпусканні сина/синів на вірну смерть. У синтезі материнського образу драматург убачає також образ України.

Петро: Наша мати мусить уступити великій, спільній Мамі!.. [3, с. 21].

Щодо виконання символічної ролі батька для односельчан-новобранців деміург вводить образ старця-бандуриста Ониська, що благословляє їх (на відміну від Стріндбергового героя-одинака) «на добре діло». Така ідейно-естетична спрямованість твору підтверджується і благословенням закоханих. Адже в репліках Славки – нареченої Петра – готовність пожертвувати задля незалежності України найдорожчим. Крім того, автор вдало проводить паралель на омонімічному рівні, передовсім сконцентровуючи символічну акцентацію на *славі* (виділення наше. – З. Р.) героїв. Ця думка драматурга знаходить своє продовження у II дії драми, коли з криками «Слава!» та з шаблею

в руках кидаються українські герої в рукопашний бій.

Задля підсилення трагічної колізії автор використовує формальні атрибути символізму: підсвідоме, інтуїтивне, сон, уяву, візії та марення (Славки та поранених). Крізь увесь текст проходить авторське обігрування образної системи козаків як птахів (соколики, голуби сизі, вірлята, підтятий птах). Тричі в драмі українські визволителі йменуються «журавлями, що полетіли у вирій по славу». Також спостерігаємо вдале «розміщення» майбутніх героїв у власне символічному хронотопі: бій перед Великоднем (переднічна пора), нічний степ, що «шепоче переможну пісню», чотирикутник смерті, у якому закодована всебічна експансія. Зі сходу надходять «хмари білої гвардії Колчака, Врангеля та Денікіна, зі заходу щирить зуби плямистий тиф, з півночі нові фальшиві кличі комуни, а з полудня брати ще орять доли ниву» [3, с. 19].

Завершується драма «Ой видно село...» повідомленням, з якого реципієнт дізнається, що в ході бою напередодні Великодня загинули всі повстанці, крім Степана. Описавши смерть героїв і його (Степанове) мимовільне «дезертирство» додому через втрату правиці, драматург апелює до того, що хтось повинен був сповістити односельцям про загибель їхніх синів. Мотивація Степанового відступу, на наше переконання, пов'язана також із тим, що хлопець свідомо «зробив крок назад», як кожен, хто готується до великого стрибка. Підтвердження спрямованості на наступні дії проявляється в роздумах Славки про те, що в повстанця залишилась ліва рука і битву ще не програно. Вражаючий символічний зміст має її остання життєстверджувальна репліка.

Слава. Лиш смерть, а я одна жива... Життям мести загорю і з попелі героїв зроджу сина волі... Тоді у бій... піде і син мій... В кервавий бій, щоб помститись за наших героїв!.. [3, с. 26].

При цьому автор вдало вкраплює останній міні-епізод, фокусуючи увагу реципієнта на материнському горі. Перебуваючи наче у сні під враженням від почутого, Настя, як і Мати Божа, «задержує рівновагу духа» та вірить, що національна ідея, за яку віддали життя її сини, воскресне. Коли ж розпочинаються облави

в селі, вона зі словами «Це моя остання жертва тобі, Україно!» вбиває донощика Грицька.

Здійснений аналіз вищезгаданої п'єси дає підстави стверджувати, що в першій третині ХХ століття виникла безумовна необхідність у створенні героїчних драматичних творів. Першопричиною таких дій стала політична ситуація розділеної держави. Другим і досить вагомим чинником було намагання авторів пробудити в українців «дрімаючий» патріотизм. Підтвердженням цього є, зокрема, звернення С. Бучака до неоромантичного (як оптимального за таких обставин) і символістського типів мислення.

Відповідно, пояснюється когеренція двопланових колізій: любовної та суспільно-політичної, які створюють органічну єдність драматичної дії. Так, С. Бучак дотримувався класичної традиції у створенні героїчних п'єс, вказуючи передовсім на пафос як необхідний елемент таких творів, поміж тим віддаючи перевагу державним інтересам над особистими, що призвело до «класичної» трагічної загибелі героїв.

Література:

1. Антофійчук В. І. Євангельські мотиви в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Чернівці : Рута, 1996. 206 с.
2. Аристотель. Поетика. Київ : Мистецтво, 1967. 134 с.
3. Бучак С. Ой видно село... : драма на 3 дії з недавнього минулого. Тернопіль : Подільська театральна бібліотека, 1936. 26 с.
4. Матющенко А. Час героя: українська драматургія першої третини ХХ століття. Київ : ПЦ «Фоліант», 2004. 124 с.
5. Новий тлумачний словник української мови у 3 т. / Укладачі Яременко В. В., Сліпущко О. М. Київ : Асконіт, 2007. Т. 1. 926 с.
6. Салига Т. Ю. Продовження. Літературно-критичні студії. Львів : Каменяр, 1991. 254 с.

*Марта Франків,
студентка II курсу Фахового коледжу
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

*Людмила Остапова,
викладачка кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВІЧНА ЗАГАДКА ЛЮБОВІ ДО УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В ОПОВІДАННІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА «ОДДАВАЛИ КАТРЮ»

Григор Тютюнник – талановитий український письменник, чий творчий геній ми ще не в повні відкрили для себе й усвідомили. У художньому осмисленні багатьох життєвих проблем Григор Тютюнник виступав серед першовідкривачів, розширюючи тематичні обрії літератури. Проблематика його прози глобальна: добро і зло, гуманізм і моральний вибір, любов і зрада, війна і мир. Провідні теми його творів: поневіряння дитини в окупації, кохання, взаємини міста і села – відображені в новелах та оповіданнях «Зав'язь», «На згарищі», «Деревій», «Син приїхав», «Оддавали Катрю», «Три зозулі з поклоном» тощо, повістях «Облога», «Вогник далеко в степу», «Климко».

Але сам письменник не віддавав перевагу якійсь окремій темі, а говорив, що пише про те, що відчуває й за що глибоко переживає. Хоча названі теми не були новими в українській літературі, у творах Григора Тютюнника вони сприймалися в іншому ракурсі, зазнавали істотних змін (наприклад, взаємини людини і природи, сучасне міщанство, споживацтво, егоїзм, пристосуванство тощо). Внутрішня ж тема письменника, виношена, вистраждана ним, залишилась незмінною протягом усього його творчого шляху; сюжет він розумів, за його ж словами, як «простеження руху душі героя на якомусь короткому чи довгому відрізку його життя» [1, с. 28].

Улюблені герої Григора Тютюнника – люди, що живуть

життям високодуховним, не піддаючись оманливим «ідеалам». У долі своїх земляків і рідних Григійр Тютюнник бачив «вимирання» села протягом майже півстоліття, бачив причини й основи невідвортної деморалізації людини, виродження народних традицій не лише в розумінні обрядів, а й у самому ставленні до цінностей життя, до праці, до землі, одне до одного. Слушно зазначив П. Мовчан: «Він (Тютюнник) ніби певний підсумок у нашому національному бутті: село перероджувалось, змінювався наш етнос, видозмінювалась відповідно до природи людської й природа навколишня» [2, с. 340]. Незворотні зміни в житті людей закладалися тоді, коли всіма засобами в селянинові витравлювалося почуття господаря на землі.

Життєвий і творчий шлях Григора Тютюнника припав на час послідовного й жорстокого винищення духовності українського народу. Виморювання, а згодом і закономірне «добровільне» виродження (останнє досить евфемістично називалось «міграцією») селянства, яке було останнім прихистком духовних традицій; вигибання, а в роки репресій і винищення українського народу; відступ інтелігенції від своєї місії шукання істини; розпад родини й роду – ось на що спрямовував свою увагу письменник. Він був одним із перших серед тих, хто ще з початку 60-их років ХІХ століття замислився над важливістю моральних, духовних чинників єдності нації. Уся творчість Григора Тютюнника – то відчайдушний крик застороги, попередження про глобальну катастрофу, яка стане неминучим наслідком бездуховності.

Однією з центральних у творчості Григора Тютюнника була проблема маргінальності (йдеться про людей, які опинилися між селом і містом, тобто вихідців із села, які стають міськими жителями). Свого часу вона цікавила письменників ХІХ століття: І. Франка, П. Куліша, П. Мирного. У ХХ столітті маргінальні характери стають об'єктом художнього дослідження У. Самчука, В. Підмогильного.

Григійр Тютюнник сам народився в селі, хоча більшу частину життя прожив у містах. Воно постійно вабило його, тому йому близький і зрозумілий стан людини, яка опиняється між містом

і селом. Оповідання «Оддавали Катрю» присвячене болючій проблемі українського суспільства – масовій міграції селян до міста. У пошуках кращої долі вони зривалися зі своїх гнізд, але що їх чекало далі – не знав ніхто. В оповіданні Григорій Тютюнник намагається знайти відповідь на запитання: чи мали право ці люди навідмах рубати своє родове коріння, зрікатися традицій, мови, свого народу? Саме такого вимагало жорстоке «проросійське» місто.

За сюжетом оповідання донька хутірського крамаря Степана Безверхого вирішила виходити заміж за хлопця з Донбасу. У селі женихів нема, а Катрі пішов третій десяток – тож мусять «оддавати». Автор оповідання через змалювання характерів, учинків своїх персонажів порушив проблему зубожілого стану українського села. Адже з подібними Катрями, що випурхують, мов голубки, з рідних хат, від'їжджаючи до міста, ламаються одвічні українські традиції, у безодні часу губляться звичаї рідного народу, врешті, калічаються душі поколінь прийдешніх. Бо чого ж можуть навчити батьки свою дитину, якщо вони самі покинули напризволяще власних літніх батьків на забутих Богом хуторах? Із цим болючим, складним, суперечливим і водночас неминучим процесом міграції нівелюються, вихолощуються людські душі – наче зникають. Українське село, яке залишають Катрі, від'їжджаючи на Донбаси, лишаючи вдома старих батьків, руйнується, відмирають віковічні традиції народу, на які він міг би опертися в процесі відродження.

Григорій Тютюнник намагається довести своєму читачеві, що духовні цінності рідного народу – найсвятіше, що є в людини. Родина готується до весілля. У його розпал нарешті з'являється наречений – зрусифікований жевжик. Весілля мають відзначати «по-новому». Пізніше з тексту стає також відомо, що офіційно донька Степана вже розписалася зі своїм обранцем і весілля виявилось, власне, тільки надлишковим ритуалом, що вже на той момент утратив своє значення. Більше того, з авторської розповіді дізнаємось і про зовсім неприпустиме порушення традиції, оскільки «молода» виходить назустріч «молодому» у

«білому просторому платті, що приховувало стан» [3, с. 76] Катрі на той час уже вагітної.

Профанації і спалювання фундаментальної події – весілля – відбувається за «новим» сценарієм, відповідно до якого «посидять люди, погуляють та й розійдуться» [3, с. 71]. За такої перспективи стає зрозумілим, чому Катрю не видають заміж, а «оддають», тобто надзвичайно важливе обрядове дійство втрачає визначальну сутність і набуває абсурдного змісту.

Особливе місце в оповіданні займає українська пісня та її вплив на душі героїв. Усі присутні мовби перероджуються, повертають своє істинне єство: наречена забуває про непевність і тривогу, наречений, який спочатку не викликав симпатії, посміхається – «виявилось, що сміх у нього тихий, м'який, як у захопленого хлопчика» [3, с. 78], «здавалося, не десятки людей співали ту пісню, а одна многогласна душа... Ще вчора Олексій Цурка тинявся в селі біля клубу п'яненький, шукаючи собі «ворога», щоб одвести душу... Ще недавно Параска Жмуркова з піною на губах гризлася з сусідкою за межу, як орали на зиму, а сьогодні всі вони плечима до пліч сиділи за столами й співали пісню, знану ще з дитинства, і були схожі на слухняних і поштивих дітей одних батька-матері. Вони то були – і не вони» [3, с. 77]. У цих рядках – мрія письменника об'єднати український народ, адже сила – в громаді; у цих рядках – тривога автора за долю свого народу, який так невміло живе на своїй «не своїй землі», сам підрубують власне коріння; у цих словах – прагнення автора об'єднати й направити його на праведний шлях. Хоча Григір Тютюнник не вдається до моралізувань, але між рядків примушує читача замислитись над долею й учинками героїв, і, можливо, над долею й учинками читача. Тютюнник із глибоким сумом спостерігає неминучий наступ нового, вихолощеного радянськими порядками життя, що руйнує всі споконвічні традиції українського села, а з ними й цілий український народ.

Сільські трудівники, прості, роботящі селяни завжди були близькими й рідними людьми для Григора Тютюнника. Він захоплювався їхньою любов'ю до землі й до праці, тонким

розумінням краси, благородством і щирістю почуттів. Так історично склалося, що саме село стало оберегом українських звичаїв і традицій, української мови і ментальності. Але розвиток техніки, нові економічні умови призвели до безробіття. Тому багато молоді стало виїжджати в міста на роботу й там осідати. Офіційно підтримувана думка про перевагу «пролетаріату» над селянами утверджувалася в свідомості недалеких громадян. Григора Тютюнника дуже хвилювали процеси соціальної й моральної деформації українського села. Він із болем спостерігав, як духовне в житті відступає на задній план, як калічиться мова, як на зміну високоморальним поняттям честі, гідності, порядності приходять кар'єризм, пристосовництво, зверхність у ставленні до селянства, родинних стосунків, мовне яничарство.

Письменник осмислював негативне, тяжке, болюче. Усупереч ворожому ставленню до нього офіційної критики, твердо стояв на своєму, не відступив з обраного шляху. Він глибоко розумів і відчував Україну, створив образ високодуховного народу, селянина, трудівника, підтверджуючи слова Василя Симоненка: «Народ мій є, народ мій завжди буде, ніхто не перекареслить мій народ».

Література:

1. Даниленко В. Енергія болю: психологічна травма в художньому світі Григора Тютюнника. *Слово і час*. 2000. № 4. С. 27–29.
2. Мовчан П. Абсолютний слух на правду. / Вічна загадка любові. Літературна спадщина Григора Тютюнника. Спогади про письменника. / упорядкув. та прим. А. Шевченка. Київ, 1988. С. 337–340.
3. Тютюнник Григорій. Вибрані твори. Київ : «Грамота». 2018. 400 с.

СЕКЦІЯ 3. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

*Олександр Лада,
кандидат історичних наук,
директор міжнародної мовної школи «English school
Playstoria»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВОЇ МОДЕЛІ SELF-STUDY ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний глобальний освітній простір не можливий без цифрових технологій, а тому наявність широкого кола освітніх платформ у навчальних закладах виглядає досить природно в умовах сьогодення. Упродовж останніх років було створено безліч освітніх платформ, які широко використовуються. Особливо популярними стали навчальні ресурси з вивчення англійської мови, де значне місце відведено самоосвіті (Self-Study).

Досить широко навчальна система Self-Study у цифровому форматі представлена численними приватними школами, що забезпечують курси з англійської мови. З-поміж інших нашої уваги заслуговують ті, де найбільш широко представлена навчальна система в руслі цифрової моделі Self-Study: Green Country English school [3], English school Playstoria [2], Speak Up [7], Optima school [7] тощо.

Варто відмітити, що саме поняття Self-Study і система навчання були інтегровані в навчальний процес ще в ХХ ст. у країнах Західної Європи та США [1; 4; 5]. Ці та інші відомості відображені на сайті британського навчального товариства Great

Power learning [6]. Зокрема, як зазначають автори товариства: «Self-Study – це метод навчання, з допомогою якого студенти керують власним навчанням поза аудиторією та без прямого нагляду».

Самонавчання і традиційне навчання доцільно використовувати разом, підсилюючи ефективність навчального процесу. У комплексі ці методи допомагають студентам якісніше вчитися й запам'ятовувати інформацію, покращуючи тим самим розуміння, оцінки й мотивацію.

До найголовніших переваг Self-Study варто віднести наступні:

1. Студент самостійно визначає темп навчання й часові межі засвоєння навчального матеріалу.
2. Підготовка до заняття відбувається індивідуально, а тому така форма навчання значно зменшує психо-емоційний тиск з боку однокурсників і сприяє кращій сконцентрованості.
3. Студент самостійно керує часом самопідготовки, що сприяє його самоорганізації та відповідальності.
4. Підготовлений студент є більш умотивованим, націленим на результат, оскільки чітко розуміє зміст курсу й з інтересом навчається [6].

Яскравим прикладом цифрової моделі Self Study є навчальна платформа 24 Easy Steps школи англійської мови Green Country English school, де в особистому кабінеті студент виконує різні інтерактивні завдання, спрямовані на підготовку до основного онлайн заняття. Це дозволяє більше часу приділяти комунікації в парах і групах під час основного онлайн заняття [3].

Self Study у цифровому вимірі в ще більшому форматі репрезентована на сайті приватної школи англійської мови «English school Playstoria». Студенти цієї приватної школи вивчають теми в три етапи, що неабияк збільшує ефективність засвоєння навчального матеріалу. Зокрема, першим етапом є «Pre-lesson» (інтерактивне завдання, спрямоване на вивчення нової лексики), другим – «Based-lesson» (основне заняття за участю персонального коуча) і третім – «Over-lesson» (інтерактивне тестове завдання з граматики для закріплення теми

та для самоконтролю). Усі завдання адаптовані до використання у форматі комп'ютера, планшета чи телефона. Такий підхід якісно поліпшив успішність студентів і сформував зацікавленість до навчання, про що свідчать численні позитивні відгуки на адресу школи й високі результати проміжних тестових завдань [2].

Література:

1. Bullock S. M., & Ritter J. K. Exploring the transition into academia through collaborative self-study. *Studying Teacher Education*, 2011. 7 (2), 171–181. URL : <https://doi.org/10.1080/17425964.2011.591173> [Taylor & Francis Online], [Google Scholar] (дата звернення : 16.11.2022) (дата звернення : 16.11.2022).

2. English school Playstoria : веб-сайт. URL : <https://www.playstoria.ml/> (дата звернення : 16.11.2022).

3. Green Country English school : веб-сайт. URL : <https://greencountry.com.ua/> (дата звернення: 16.11.2022).

4. Kitchen J., Ciuffetelli Parker D., & Gallagher T. Authentic conversation as faculty development: Establishing a self-study group in a faculty of education. *Studying Teacher Education*, 2008. 4 (2), 157–171. URL : <https://doi.org/10.1080/17425960802433637> [Taylor & Francis Online], [Google Scholar] (дата звернення : 16.11.2022).

5. Patton K., & Parker M. Teacher education communities of practice: More than a culture of collaboration. *Teaching & Teacher Education*, 2017. 67, 351–360. URL : <https://doi.org/10.1016/j.tate.2017.06.013> [Crossref], [Web of Science ®], [Google Scholar]. (дата звернення : 16.11.2022).

6. Британське навчальне товариство : веб-сайт. URL: <https://gradepowerlearning.com/grade-levels/> (дата звернення : 16.11.2022).

7. Міжнародна мережа шкіл англійської мови Speak-up : веб-сайт. URL : <https://speak-up.com.ua/> (дата звернення : 16.11.2022).

8. Центр освіти «Оптіма» : веб-сайт. URL : <https://optima.school/> (дата звернення : 16.11.2022).

*Тетяна Музика,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ

Розвиток української освіти в контексті сучасних глобалізаційних процесів, інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір зумовлюють актуальність творчих, нетипових, ініціативних і креативних підходів до організації навчання здобувачів вищої та фахової передвищої освіти.

Завданням, яке ставить перед собою кожний навчальний заклад, є «професійна підготовка майбутнього фахівця, сформованість у нього професійної компетентності, обов'язковим складником якої є комунікативні уміння та навички» [3, с. 78]. Професійна комунікативна компетенція передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, здатність установлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Основою останнього ж є відповідна мовна підготовка, адже знання мови, норм і правил є важливою ознакою ділової кваліфікації фахівця, необхідною складовою його професійної спроможності.

Сучасні роботодавці ставлять доволі жорсткі вимоги до працівників різних галузей, оскільки прагнуть отримати конкурентоспроможного спеціаліста, здатного виконувати різноманітні функції із забезпечення управлінської, виробничо-господарської і комерційної діяльності. Власне тому в діловій практиці для майбутніх фахівців галузі вміння спілкуватися є важливим і необхідним. Знання основ комунікації дає можливість

ефективної взаємодії з діловими партнерами, реалізуючи комфортне психологічне спілкування й різноманітні стратегії і тактики, орієнтовані на досягнення компромісу та співпраці.

Досконале володіння прийомами й способами ефективного спілкування як з клієнтами, так і з колегами є необхідним для досягнення взаєморозуміння, потрібного при вирішенні професійних завдань, що «характеризує у свою чергу рівень якості навчального процесу, що надається вищим навчальним закладом, його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг як у самій державі, так і за її межами» [3, с. 78].

Сучасна ситуація є своєрідним дидактичним викликом системі освіти, на який вона має дати адекватну відповідь. Змінювати принципи викладання й навчання слід відповідно до соціально-економічних умов, характеру і змісту праці здобувача освіти, викликаних становленням нового суспільства, заснованого на знаннях, переходом людства в епоху інформаційного суспільства.

Проблеми навчання в закладах середньої, професійної (професійно-технічної) і фахової передвищої освіти найчастіше вирішуються шляхом створення і впровадження в навчальний процес інноваційних систем, що потребує ретельного проєктування, тобто не лише попереднього планування майбутніх змін, а й передбачення наслідків їхнього впливу на життя і здоров'я суб'єктів навчального процесу. Це виводить проблему проєктування технологій навчання на одне з провідних місць у теорії педагогіки та практиці освітньої діяльності.

До інноваційних технологій навчання належать інформаційні технології навчання (проєктування інформаційних технологій, технології дистанційного навчання, система інтенсивного електронного навчання), інтерактивні технології навчання (дискусійні технології навчання, технології навчання у співробітництві, кооперативне навчання), технології ситуаційного навчання (імітаційні, ігрові технології навчання, соціально-психологічний тренінг у формі ділової гри, тренінг комунікативних навичок тощо; «програмування», технологія педагогічного спілкування), технології дослідницького навчання

і проєктивної освіти (дослідницьке навчання, технологія проєктного навчання) [2].

Вивчення дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у закладах вищої та фахової передвищої освіти опирається на дисципліни «Українська мова», «Основи культури мови», «Риторика» і спрямоване на формування професійних комунікативних навичок здобувачів, удосконалення їхніх професійних комунікативних компетентностей, що здійснюється шляхом упровадження інноваційних методик і видів навчання.

Вивчаючи курс, студенти різних спеціальностей набувають теоретичних знань про фахове спілкування, його етапи й роль у професійній діяльності, засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, відомості про призначення і структуру ділових документів, необхідних фахівцеві певного профілю, формують стійкі комунікативні компетенції, потрібні в професійному спілкуванні, навички послуговування вербальними й невербальними засобами обміну інформацією.

Отже, комунікативна компетентність визначається вмінням застосовувати засвоєні знання і навички в можливих ситуаціях комунікації, реалізуючи певні тактики і стратегії спілкування, є органічним поєднанням мовної і мовленнєвої, соціокультурної й етнокультурної компетенцій, яке репрезентує національно-мовну картину світу комуніканта і вважається визначальним аспектом формування комунікативної компетентності як складової професійної компетентності майбутнього фахівця.

Література:

1. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі : колективна монографія / за заг. редакцією Г. Л. Єфремової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.

2. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін [Текст] : навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.

3. Левицька Л., Северина Н. Особливості мовної підготовки студентів-іноземців медичного профілю. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 1. С. 75–83.

4. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII. URL : [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19) (дата звернення : 12.11.2022).

*Роксолана Рибчинська,
викладачка вищої категорії
Фахового медичного коледжу
Івано-Франківського національного
медичного університету,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ СТУДЕНТІВ ФАХОВОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

Починаючи з 2017–2018 н. р., усі студенти закладів фахової передвищої освіти, які завершують здобуття повної загальної середньої освіти, повинні скласти державну підсумкову атестацію з української мови у формі зовнішнього незалежного оцінювання (*наказ Міністерства освіти і науки № 1103 від 31 липня 2017 року зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки № 1459 від 09.11.2017*). Це стало викликом для тогочасного навчального процесу й вимагало його оновлення та вдосконалення.

Одним із напрямків такого вдосконалення є підвищення контролю рівня знань студентів. Мета контролю – виявити якість засвоєння знань, рівень підготовки студентів до ЗНО та сформувані «групу ризику». Під час перевірки й оцінювання

знань, умінь і навичок доцільно використовувати поруч з традиційними методами інноваційні технології. Окрім завдань із розгорнутими відповідями, контрольних робіт, особливо актуальним стає тестування.

Слово «тест» – англійське за походженням: англ. «test» – випробування, дослідження. «Словник іншомовних слів» дає таке пояснення цього терміна: 1. Спеціальні стандартні завдання для визначення розумового розвитку здібностей, спеціальних знань і навичок людини. 2. Короткий перелік питань для соціологічного дослідження [1, с. 161].

Досвід проведення зовнішнього незалежного оцінювання показує, що протягом навчального року студентів слід постійно готувати до такої форми контролю, як тестування.

Викладачами української мови Фахового медичного коледжу ІФНМУ розроблено й укладено базу типових тестових завдань, розміщену на сайті Івано-Франківського національного медичного університету в розділі «Підготовка до ЗНО. Українська мова». На жаль, на сайті ІФНМУ технічно можливий варіант розміщення тестів лише з одним правильним варіантом відповіді, тому викладачі також укладають тестові бази на встановлення відповідностей, використовуючи сайт vseosvita.ua.

Під час укладання тестів дотримувалися таких вимог:

1. Питання повинно бути сформульоване чітко, лаконічно.
2. Питання не повинні повторювати формулювання з підручника чи методичних рекомендацій.
3. Питання повинно передбачати тільки одну правильну відповідь.
4. Правильні відповіді повинні бути розміщені у випадковому порядку.

Наведемо приклади тестів, які було використано зі студентами II курсу Фахового медичного коледжу ІФНМУ на заняттях з української мови під час вивчення розділу «Синтаксис».

Завдання з вибором однієї правильної відповіді.

1. Односкладним означено-особовим є речення:
А. Інше місто, інша країна, зовсім інші люди.

Б. Можна вибрати друга і по духу брата...

В. І кожен фініш – це, по суті, старт.

Г. Чую тихі пташині голоси.

Д. У думки немає вибору...

2. Складносурядне речення утвориться, якщо до частини «Я захворів»... додати:

А. і не міг більше відкладати візит до лікаря;

Б. тому не прийшов на заняття;

В. у мене була висока температура;

Г. але почувався бадьорим;

Д. й моя сестра доглядала за мною.

3. Граматично правильно побудоване речення:

А. Приїхавши додому, мене зустрів собака.

Б. Поїхавши в гори, мене зачарувала природа.

В. Збираючись у подорож, продумай все до дрібниць.

Г. Вийшовши на Говерлу, нас там чекав гід.

Д. Не встигши на поїзд, таксі поїхало додому.

Завдання на встановлення відповідності.

Установіть відповідність:

Приклад речення

Тип складного речення

1. Вона мене колисала, дала мені ритм і, напевне, силу волі не забрати в мене, бо дала вона...

А. складнопідрядне

Б. складносурядне

2. Заспівай мені, мамо, колискову, хочу ще почути твоє рідне слово.

В. складне безсполучникове

Г. просте ускладнене

3. Розквітає поле, а вона сивіє.

Д. з різними видами зв'язку

4. Вона не розбудить, не будить, мене в сильні бурі.

Виконання тестових завдань доцільно планувати на етапах перевірки вхідного та вихідного рівнів знань студентів. Так, надзвичайно важливим є вміння не тільки правильно розуміти й виконувати тестові завдання, а й робити це в межах відведеного часу. Тому вважаємо необхідним виділяти на проходження

тестування до 15 хвилин (з розрахунку 1 хв. на одне завдання з вибором однієї правильної відповіді та 1,5 хв. на завдання з установлення логічних пар).

Як показує аналіз результатів шести тестувань студентів II курсу Фахового медичного коледжу спеціальності 223 «Медсестринство» (ОПІ «Сестринська справа»), наявна тенденція покращення результатів тестувань. Так, якщо середній бал першого тестування становив 5,39, то підсумкового тестування – 7,95 (рис. 1). Початково в «групі ризику» (студенти, що отримали 1–4 бали) перебувало 5 студентів (12,8 %), а на завершення семестру група ризику скоротилася до 2 (5,1 %).

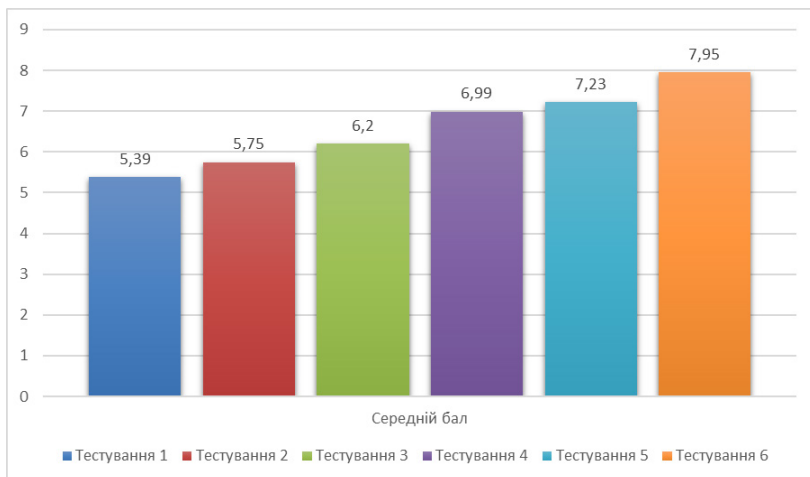

Рисунок 1. Аналіз результатів тестувань студентів

Отже, результат тестового оцінювання залежить від рівня навчальних досягнень студентів, а також психологічної й технічної підготовленості саме до цієї форми контролю. Психологічна підготовленість залежить від уміння правильно оцінювати власні знання та час, відведений на проходження тестування, а технічна підготовленість – від знань правил проведення тестової перевірки знань. Для покращення результатів ЗНО необхідно впроваджувати тестування як обов’язковий вид контролю на кожному занятті: вивчення нового матеріалу, актуалізації й

систематизації знань, проведення тематичної атестації. Саме систематичність є фактором якісного впровадження тестування як методичної форми. Студенти повинні чітко засвоїти алгоритм виконання тестових завдань різного рівня складності та їхню структуру, а викладачі – чітко аналізувати результати тестувань з подальшим роз'ясненням типових помилок. Саме такий підхід до впровадження тестування допоможе студентам якісно підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання.

Література:

1. Коломієць М. П., Молодова Л. В. Словник іншомовних слів. Київ : Освіта, 1998. 190 с.

*Ганна Троян,
викладачка кафедри філології
Вінницького державного педагогічного
університету ім. М. Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна*

ОСНОВНІ ПРОЕКЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ- ФІЛОЛОГІВ

Різні аспекти впливу навчання в закладі вищої освіти на становлення професійної ідентичності майбутнього вчителя розглядають дослідники Н. Гога [1], О. Романишина [7], А. Лукіячук [3], Г. Лялюк [4], В. Фрицюк [9].

Проте формування професійної ідентичності студентів спеціальностей гуманітарного профілю загалом і студентів філологічних факультетів зокрема залишається недостатньо вивченою проблемою в сучасній віковій психології та педагогіці. Під час формування професійної ідентичності майбутнього вчителя виникає ряд труднощів. Однією з найсуттєвіших проблем є невідповідність уявлень студента-майбутнього педагога про

комплекс рис, якими має володіти представник професії, яку обрав референт, із реальною професіограмою відповідної спеціальності.

Н. Гога, досліджуючи психологічні особливості становлення професійної ідентичності студентів гуманітарного профілю, розглядає професійну ідентичність як «комплексний показник фахового розвитку особистості, який через зовнішні елементи (знання, уміння, навички, правила тощо) формує цінності й поведінку особистості в рамках професійної діяльності» [1, с. 28]. Становлення професійної ідентичності, на думку дослідниці, відбувається під впливом ряду різноманітних факторів, серед яких важливе місце займає етап навчання у ЗВО, який містить процес засвоєння знань, умінь, навичок та розвиток професійно-значущих якостей особистості студента, що сприяють вдалій реалізації в обраній спеціальності [1]. Результати досліджень ряду науковців (Н. Гога [1], О. Романишина [7] та ін.) показали, що для студентів усіх напрямів підготовки спільною є позитивна спрямованість у баченні власного професійного шляху й кар'єрного зростання. Проте студенти гуманітарного профілю навчання демонструють більш чітке усвідомлення фахового майбутнього в порівнянні зі студентами інших напрямків підготовки.

А. Самолюк, досліджуючи психологічне підґрунтя професійного становлення студентів-філологів, значну увагу приділяє механізмам засвоєння знань з лінгвістики та лінгводидактики, формуванню професійного мовлення, що сприятиме результативності підготовки до різних видів педагогічної діяльності та формуванню професійної ідентичності в студентів-філологів в умовах фахової підготовки [8, с. 107–109].

У центрі наукових шукань ряду науковців (О. Дусавицький, А. Самолюк [8], В. Фрицюк [9]) перебувають питання мотивації навчання. Найбільш продуктивними в навчальній діяльності студентів, за А. Самолюк, є «внутрішні, пізнавальні мотиви, оскільки вони ґрунтуються на зацікавленості, на тому, що є важливим і необхідним для людини. Завдання викладача – розвивати внутрішні мотиви пізнавальної діяльності

студентів, серед яких центральне місце повинен посідати професійноціннісний мотив» [8, с. 107].

Слідом за А.Самолук, вважаємо, що для розвитку в майбутніх учителів української мови і літератури професійних якостей та усвідомлення себе представниками цієї професії (майбутнього вчителя-словесника) в умовах фахової підготовки надзвичайно важливі інтелектуально-пізнавальні мотиви. Саме ця група мотивів спонукає студентів, незважаючи на брак часу, втому, інші чинники, що відволікають, невпинно й ненастанно працювати над собою, над співвіднесенням власного «Я» із «Я-професійним»; прагнути покращити результати діяльності, засвоювати фахові знання, формувати професійно-комунікативну компетентність.

Також фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників та основним напрямкам модернізації змісту, форм і методів складових підсистем професійно-методичної підготовки вчителів української мови і літератури значну увагу приділяли вчені Л. Мірошниченко [5], О. Куцевол [2], Н. Остапенко [6] та ін.

Психолого-педагогічне дослідження теоретико-методичних основ розвитку креативності майбутніх учителів літератури дослідниці О. Куцевол засвідчує взаємозв'язок між використанням інтенсивних форм і методів навчальної діяльності та розвитком творчого потенціалу особистості. Науковиця акцентує увагу на креативогенній сутності професійної діяльності словесника, з'ясовує специфіку його методичної творчості, розробляє поняття «креативність учителя літератури», визначає основні напрями модернізації фахової підготовки вчителів літератури у ЗВО (теоретичної, практичної, науково-дослідної, самостійної, позааудиторної) з метою формування в них готовності до творчого виконання майбутньої професійної діяльності [2].

Формування професійної ідентичності в студенті-філологів як суб'єктів навчально-професійної діяльності вимагає не лише набуття ними вузькоспеціальних фахових знань. Необхідні також мотивація до максимальної самореалізації в професійній діяльності, усвідомлення та прийняття цінності свого професійного вибору, відповідна система ставлення до себе, до

власного професійного майбутнього, до побудови професійних планів, кар'єрних орієнтацій, перспектив професійного розвитку. Досліджуючи проблеми формування професійної готовності студентів-філологів до викладання світової літератури, Л. Мірошниченко розробляє моделі системи формування професійної готовності майбутніх учителів-філологів, до домінуючих факторів яких належать зміст навчання, навчальна діяльність педагогів-науковців і науково-пізнавальна діяльність студентів [5].

Опираючись на сучасні психолого-педагогічні та лінгводидактичні дослідження можемо зробити висновки, що в основі фахового розвитку та формування професійної ідентичності лежать як набутий учителем-словесником у закладі вищої освіти освітньо-кваліфікаційний рівень, закладені основи педагогічної майстерності, так і змодельований у системі ЗВО диференційований акмеологічний освітній простір для професійно особистісного зростання за індивідуальною освітньою траєкторією.

Професійна ідентичність – це психолого-педагогічне явище, що перебуває в неперервному розвитку, зазнає вдосконалення. Для сучасного світового ринку праці все більш цінними стають майбутні фахівці з високим рівнем сформованості професійної ідентичності. Тому під час дослідження актуалізувались інші аспекти, пов'язані з проблемою становлення та структурою професійної ідентичності, які ще чекають свого вирішення.

Література:

1. Гога Н. П. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності студентів гуманітарного профілю / *Nauka: teoria i praktyka – 2012 : materialy VIII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, 07–15 sierpnia 2012 roku. Przemysl, 2012. Vol. 7 : Psychologia i socjologia. Filozofia. Politologija. Muzyka i zycie. S. 25–30. 0,3 п. л.*

2. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет

ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 44 с.

3. Лукіянчук А. М. Проблема ідентифікації у професійному становленні студентів вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації педагогічного профілю. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць*. Київ : Міленіум, 2006. Вип. 3. С 120–129.

4. Лялюк Г. М. Становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів як психолого-педагогічна проблема. *Психологічні перспективи*. Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. Вип. 20. С. 145–152.

5. Мірошниченко Л. Ф. Формування професійної готовності студентів-філологів до викладання світової літератури : автореферат дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 36 с.

6. Остапенко Н. М. Теоретичні і методичні засади формування лінгводидактичної компетентності у майбутніх учителів української мови і літератури : автореф. дис. докт. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 40 с.

7. Романишина О. Я. Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2016. 445 с.

8. Самолюк А. В. Психологічне підґрунтя професійного становлення студентів-філологів. *Психологія: реальність і перспективи*. 2013. Вип. 1. С. 106–109. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2013_1_40 (дата звернення : 18.11.2022).

9. Фрицюк В. А. Технологія підготовки майбутніх педагогів до професійного саморозвитку : методичні рекомендації. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 80 с.

10. Frytsiuk V. A. Essence and structure readiness for professional selfdevelopment of future teachers. *East European Scientific Journal*. Warsaw, Poland. # 12, 2016. Part 2. P. 20–24.

СЕКЦІЯ 4.
УКРАЇНСЬКА МОВА (ІНОЗЕМНА, УПРОВАДЖУВАНА)
ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ В ЧУЖОМОВНОМУ ДЛЯ
ІНОКОМУНІКАНТА СЕРЕДОВИЩІ

Ольга Дикан,
старша викладачка кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного
медичного університету,
м. Івано-Франківськ, Україна

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЯК ІНОЗЕМНОЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ
МЕНТАЛЬНОСТІ, КУЛЬТУРИ, АКСІОЛОГІЇ

Сучасні наукові дослідження у сфері гуманітарних наук позначені своєрідною експансією тенденцій антропоцентризму. Не стали виключенням і наукові розвідки з методики викладання мов як іноземних. На сьогодні очевидним фактом є те, що досконале володіння іноземною мовою означає не тільки вивчення її орфоепічної, лексико-семантичної, граматичної структур, а ще й глибоке розуміння світогляду носіїв мови, їхньої культури та ментальних особливостей. Адже мова, як транслятор культурної інформації, ціннісних орієнтацій перебуває в нерозривному зв'язку з людиною, яка створює цю культуру.

Таким чином, процес викладання будь-якої іноземної мови перебуває в тісному зв'язку з поняттям ментальності, культурно-аксіологічними складовими мови, мовною та когнітивною картинами світу. Ще В. фон Гумбольдт зазначав, що люди, які розмовляють різними мовами, бачать світ по-різному, бо кожна мова членує навколишній світ по-своєму, і в кінцевому підсумку вона є своєрідною сіткою, що накидається на пізнаваний світ.

Зазначимо, якщо на тему мовної картини світу, мови в

контексті її зв'язку з ментальністю, ціннісними орієнтаціями народу, його культурою у лінгвістичній науці існує вже достатньо наукових розвідок (праці Н. А. Вежбицької, Є. Бартмінського, Р. Токарського, Т. Космеди), то зв'язок викладання мови як іноземної з ментальністю, культурно-аксіологічними явищами потребує додаткових опрацювань, які б вирішили чимале коло питань, і, насамперед, змістове наповнення дисципліни

«Українська мова як іноземна», яке б дозволило іноземним студентам, з одного боку, через вивчення української мови отримати знання про культурні, аксіологічні й ментальні риси її носіїв, а, з іншого, – на основі цих знань підвищити рівень власної прагматичної компетенції.

З метою реалізації вище вказаного завдання під час практичних занять з української мови як іноземної необхідно використовувати матеріали з конотативними реаліями, до яких належить традиційна народно-поетична символіка, слова з переносно-оцінним значенням.

Додаткового пояснення вимагає безеквівалентна лексика. Вона не підлягає перекладу, тому викликає значні труднощі при вивченні. Така лексика називає поняття, які не існують в інших культурних реаліях, і, відповідно, в інших мовах. Її розуміння неможливим без засвоєння іноземцями соціокультурного та національно-історичного тла. До безеквівалентної лексики належать: найменування предметів і явищ традиційного побуту (вишиванка, рушник, глечик), історизми (козак, гетьман), лексика, пов'язана з національними традиціями й обрядами (вертеп, колядка, веснянка), фразеологічні одиниці (бити байдики, з'їсти пуд солі), лексеми з фольклорних текстів (Котигорошко, Івасик-Телесик) тощо. Для забезпечення глибшого розуміння іноземцями цієї лексики потрібно залучати тексти-коментарі, які б полегшили роботу при семантизації вказаних лексем. Окрім того, що вони усувають труднощі засвоєння одиниць з національно-культурною семантикою, важких для сприйняття й розуміння, такі тексти ще й сприяють формуванню в іноземців асоціативних зв'язків, властивих носіям мови.

Досконале володіння іноземною мовою передбачає й розуміння її метафоричного слововживання, яке значною мірою віддзеркалює ціннісні орієнтації носіїв мови. З-поміж слів-метафор особливою виразністю відзначаються зооморфізми. Серед них є значна частка лексем, переносне значення яких характеризується універсальністю та зрозуміле представникам різних народів, наприклад: заєць – боязка людина, змія – підступна, осел – уперта.

Однак не можна не помітити народного характеру більшості цих слів-характеристик, їхнього зв'язку з фольклором, їхньої національної специфіки. До того ж, переносне значення певних лексем іноземцям з окремих країн незрозуміле у зв'язку з різними географічними умовами проживання, різницею флори та фауни. Наприклад, ведмідь – незграбна людина, сова – мудра тощо. Такі лексеми потребують обов'язкового роз'яснення ще через їхню високу частотність використання в мовленні. Зазначимо також, що існують специфічні традиції вживання переносних значень слів. Так, коли слон в українській мові асоціюється з неповороткою, незграбною людиною, то на хінді слониха означає граціозну жінку з красивою походою, схоже значення має слово верблюд в арабській мові. Усі ці особливості зооморфізмів свідчать про потребу ґрунтовного пояснення їхніх значень студентам-іноземцям з метою забезпечення адекватного розуміння і слововживання вище вказаних лексем. Вважаємо, що, окрім різноманітних вправ, реалізації цих завдань сприятиме використання асоціативного словника української мови.

Також на особливу увагу в процесі вивчення української мови як іноземної заслуговує пояснення зменшувально-пестливих форм іменників з огляду на високу продуктивність демінутивних словотвірних формантів в українській мові. Доцільним є введення вправ на утворення демінутивів, побудову з ними речень.

Таким чином, залучення до практичних занять з української мови як іноземної мовного матеріалу, який сприятиме глибшому розумінню іноземцями світогляду українців, їхніх ментальних рис, культурних і ціннісних орієнтацій, підвищить також

загальний рівень володіння українською мовою й допоможе успішній комунікації й адаптації у новому мовно-культурному середовищі.

Література:

1. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 349 с.
2. Wierzbicka A. Język – umysł – kultura : wybór prac. Warszawa : PWN, 1999. 593 s.

*Ірина Кушнір,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна*

МЕДИЧНИЙ ДИСКУРС У НАВЧАННІ УМІ: ФУНКЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Медичний дискурс є об'єктом аналізу численних наукових досліджень української лінгвістики та лінгводидактики. Учені [2; 4] розглядають медичний дискурс як складний багаторівневий і багатокомпонентний мовно-ментальний феномен. Ми пропонуємо проаналізувати цей тип дискурсу під іншим ракурсом: у прагмалінгвістичному та соціолінгвістичному аспектах, що дозволить виявити ті його характеристики, які стануть лінгвістичним базисом формування професійно-комунікативного іміджу майбутніх лікарів у процесі навчання української мови.

Важливим фактором успішності комунікативного акту в

професійних ситуаціях уважаємо професійно-комунікативний імідж спеціалістів, особливо працівників медичної галузі. Професійно-комунікативний імідж лікаря, описаний нами в попередніх публікаціях (І. Кушнір) [1], безпосередньо впливає на встановлення толерантного, доброзичливого, але водночас впливового, професійно компетентного спілкування з усіма учасниками комунікативної ситуації з метою надання медичної допомоги, що значною мірою впливає на результат лікування.

Сучасна інтерпретація феномена дискурсу базується на особистісно-орієнтованій, системно-структурній і комунікативно-функційній лінгвістичних парадигмах. Проведений нами аналіз досліджень феномена дискурсу показав, що цей мовний продукт є найбільш відповідним реальному вживанню мови в реальних комунікативних ситуаціях. Вважаємо, що ДИСКУРС – комплексний конструкт, який кристалізує всі складові комунікативної події засобами мови, тому розглядаємо цей феномен у єдиному зв'язку вербальних і позамовних елементів. Виходитимемо з того, що дискурс можна узагальнено класифікувати, з одного боку, за соціально-статусними параметрами – персональними чи інституційними, – а з іншого боку, за видами мовних творів – монологічними, діалогічними або полілогічними.

Медичний дискурс за своєю природою є інституційним (статусно-орієнтованим), що зумовлено комунікативними ролями його суб'єктів: «лікар – пацієнт»; «лікар – лікар / медичний персонал»; «лікар – дитина / батьки дитини». Як інституційний він є структурованим, має свої стандарти, що регулюють його функціонування, і вербалізується в типових ситуаціях спілкування (з колегами, з пацієнтами та ін.) у процесі вирішення комунікативних завдань, пов'язаних зі здійсненням основних професійних функцій лікаря.

Зазначимо, що медичний дискурс не однорідний за своєю суттю. Підстава виділення його типів – різновиди медичної підсфери спілкування, учасниками якої стають суб'єкти комунікативної взаємодії у сфері медицини. Як і будь-який інституційний, він є «предметно-знаковим носієм» [3, с. 180]

медичної комунікації, проте йому властива ситуативна, комунікативно-рольова, інтенційна, тематична, жанрова неоднорідність. На нашу думку, у навчанні студентів медичних спеціальностей у ЗВО доцільно розмежовувати медичний науково-академічний та навчально-професійний дискурси, кожен із яких містить підсферу мережевого дискурсу.

Основна мета комунікації в медичному дискурсі полягає в спонуканні адресата до виконання певних запрограмованих адресантом (носієм професійно-комунікативного іміджу) дій, що відбувається завдяки використанню відповідних вербальних і невербальних засобів впливу.

Аналіз різновидів медичного дискурсу дозволив нам виділити такі рівні медичного дискурсу, як психо-лінгвістичний, когнітивно-комунікативний, когнітивно-мовний та операційний, а також компоненти кожного з рівнів: лінгвокогнітивні характеристики мовної особистості лікаря; стратегії, тактики реалізації професійно-комунікативних цілей; жанри та необхідні мовні засоби; комунікативні вміння, специфічні для професійного спілкування лікарів. Лінгвістичний аналіз мовних засобів медичного дискурсу виявив такі його характеристики: толерантну імперативність, інформативність, прагматичність, сугестивність, фатичність.

Таким чином, проведений лінгвістичний аналіз мовних одиниць та опис структурних елементів медичного дискурсу дозволить використовувати функційно-комунікативні параметри цього феномена в навчальному процесі мовної підготовки майбутніх медиків з метою формування їхнього професійно-комунікативного іміджу.

Література:

1. Кушнір І. М. Професійно-комунікативний імідж як результат мовної освіти іноземних студентів-медиків. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2021. № 1 (2). С. 120–126. DOI: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.21.2.16>

2. Лісовий М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних

зкладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова. Вінниця, 2006. 196 с.

3. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ, 2010. 240 с.

4. Шаніна О. С. Медичний дискурс: комунікативно-прагматичний і сугестивний аспекти : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Одеський національний медичний університет імені І. І. Мечнікова. Одеса, 2015. 21 с.

Уляна Соловій,

*кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»,*

м. Івано-Франківськ, Україна

Галина Іванишин,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мовознавства*

Івано-Франківського національного медичного університету,

м. Івано-Франківськ, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ У ТРЬОХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ АСПЕКТАХ:
«МОВИ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ», «МОВИ
ВПРОВАДЖУВАНОЇ», «МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ»**

Українська мова на сучасному етапі її розвитку реалізується в найрізноманітніших функціональних площинах. Як і будь-яка інша мова, вона виникла в суспільстві, обслуговує його й поза суспільством існувати не може. На неї впливають не тільки загальний стан освіченості народу, рівень культури, а й соціальна та професійна диференціація, демографічні й міграційні процеси,

спричинені, зокрема, пандемією COVID-19 і військовою агресією російської федерації.

Зміни, що відбуваються в українській мові останніми десятиріччями, спрямовані на збагачення словникового запасу лексемами чужомовного походження: англіцизмами й американізмами як різновидом останніх. Стрімке збільшення їхньої кількості зумовлено активним розгортанням процесів світової глобалізації, науково-технічним прогресом, зокрема розвитком ІТ-сфери, сфери комунікацій і реклами. «Як засвідчує сучасна українська мовна практика, освоєння новітніх запозичень відбувається непослідовно, воно не спрямоване на збереження національних мовних пріоритетів, нерідко деструктивно впливає на лексичні, словотвірні та морфологічні норми» [2, с. 3–4].

Професійні знання потребують оволодіння мовою відповідної спеціальності, або фаховою мовою – сукупністю мовних засобів, які використовують для досягнення порозуміння в професійно обмеженій сфері спілкування [3, с. 62]. Суспільне розшарування є причиною фахової диференціації мови й функціонування різних професійних субмов, підмов різних наук і професійного жаргону. Найістотнішими лексичними одиницями окремої такої групи є професіоналізми й терміни. Останні як мовні одиниці, об'єднані логіко-поняттєвими зв'язками, відображають відношення, що об'єктивно склались у відповідній галузі, й обслуговують певну сферу знань, пов'язаних із системою понять.

Мовна культура кожного є показником інтелектуального рівня, освіченості й інтелігентності, а також важливим складником не стільки фахових, скільки особистісних і національних взаємовідносин. Адже нація, що вважає мову першоосновою існування, відкидатиме всілякі спроби заборонити чи ліквідувати її; навпаки – зберігатиме й утверджуватиме цей засіб самоідентифікації етносу.

Організація процесу вивчення української мови фахового спрямування, української мови як іноземної, української мови як упродовжуваної здійснюється на основі застосування й поєднання загальнодидактичних і спеціальних лінгводидактичних

принципів. Вона передбачає реалізацію мовленнєвої, мовної й соціокультурної (діяльнiсної/професійно орієнтованої) змістових ліній, які відповідно до мети, основних завдань і цільової аудиторії мають різне змістове наповнення [1, с. 112].

Мовленнєва змістова лінія передбачає формування комунікативної компетентності шляхом розвитку й удосконалення вмiнь в основних видах мовленнєвої діяльності (письмі, читанні, аудіюванні, говорінні), що враховують вибір мовних засобів залежно від стилю, типу й жанру мовлення й відповідно до ситуації спілкування.

Мовна (лінгвістична) змістова лінія скерована на формування мовної (лінгвістичної) компетентності, а саме: відповідних знань, які є основою усвідомлення структурної єдності сучасної української літературної мови й необхідною умовою оволодіння її нормами.

Діяльнiсна (стратегічна) змістова лінія передбачає усвідомлення власної пізнавальної діяльності та має суто процесуальний характер. Вона реалізується через систему комплексних завдань, що забезпечують цілеспрямованість у набутті досвіду комунікативної діяльності.

Професійно орієнтована змістова лінія покликана формувати українськомовну фахову компетентність майбутнього спеціаліста, здатного розв'язувати комунікативні завдання у сфері професійної діяльності, брати участь у діалоговому спілкуванні, демонструвати достатній рівень знань термінології відповідної фахової сфери.

Лексико-граматичний матеріал, що репрезентує зазначені змістові лінії загалом чи кожен окремо (або й комбіновано), відповідно до мети навчального процесу мотивується необхідністю вдосконалення активного соціально-культурного дискурсу й/чи закріплення фахово забарвленого «мовленнєвого усвідомлення».

Одним із основних завдань процесу вивчення української мови в трьох її функціональних аспектах є виховання в комунікантів / інокомунікантів пізнавального інтересу й поваги

до неї як необхідного інструмента саморозвитку й усвідомлення себе як невід'ємної частини сформованого й самодостатнього українського етносу (*українська мова як упродажувана*); як джерела й засобу формування професійної компетентності, удосконалення форм усного професійного спілкування, документознавства й ділового листування (*українська мова фахового спрямування*); як основної рушійної сили соціокультурної адаптації інокомунікантів до життя, навчання чи професійної діяльності в умовах українськомовного середовища (*українська мова як іноземна*).

Будь-яке з вищезазначених дидактичних «утілень» навчальної дисципліни «Українська мова» націлене на розширення необхідного словникового запасу, закріплення й удосконалення базових/ попередньо сформованих лінгвістичних, соціолінгвістичних і прагматичних компетенцій, продукування чіткого, плавного, логічного мовлення, а також на адекватне, ефективне й контрольоване використання граматичних структур, конекторів і схем зв'язку.

Література:

1. Галина Іванишин, Уляна Соловій. Типові програми з української мови як іноземної для студентів вищих навчальних закладів МОЗ України: з досвіду укладання. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Вип. 12. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 110–115.

2. Катерина Городенська. Українське слово у вимірах сьогодення. Видання друге, істотно доповнене. Київ : КММ, 2019. 208 с.

3. Продакшн, атач, колаборація: про використання анліцизмів у сфері комунікацій і реклами URL : <https://bazilik.media/prodakshn-atach-kolaboratsiia-pro-vykorystannia-anhlitsyzmiv-u-sferi-komunikatsij-i-reklamy/> (дата звернення : 24.11.2022).

4. Українська мова (за професійним спрямуванням) : підручник / С. М. Луцак, Н. П. Литвиненко, О. Д. Турган та ін ; за ред. С. М. Луцак. Київ : ВСВ «Медицина», 2017. 360 с.

Наукове видання

Матеріали

**Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої Дню української писемності та мови**

**ФІЛОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ: ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

Матеріали подані мовою оригіналу.

У збірнику збережено авторську орфографію і пунктуацію

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних найменувань, статистичних та інших відомостей

Упорядники:

Людмила АНДРУСІВ, Олександра МЕЙГЕШ

Літературний редактор:

Уляна СОЛОВІЙ

Художнє оформлення:

Іван ГРЕБЕНЮК

Видано за авторською редакцією

